

Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: izpētes iespējas

Dr. hist. Gints Zelmenis

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas eksperts

Ziņojumā sniegts Valsts drošības komitejas (VDK) izmeklēto krimināllietu vispārīgs raksturojums, pamatojoties uz veikto pētījumu no 2015. gada septembra līdz decembrim, kā arī aplūkoti daži juridiskie aspekti, kas noteica VDK formālās tiesības krimināllietu izmeklēšanā un to salīdzinājumu ar VDK faktisko darbību. Sevišķa uzmanība pievērsta VDK arestēto cilvēku “sociālajam portretam”, kā arī viņu “brīdināšanai”, “profilaktēšanai” un “operatīvajai izstrādei” pirms aresta. Ziņojuma beigās iezīmētas tālākās pētniecības iespējas VDK izmeklēto krimināllietu izpētē un to – kāda veida informāciju par pašu VDK iespējams iegūt no VDK izmeklētajām krimināllietām, piemēram, fakti par psihiatrijas izmantošanu represijās un politiskajās represijās iesaistītajām amatpersonām.

VDK darbība ir cieši saistīta ar Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) okupācijas laika represijām Latvijā. Divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) VDK pārsvarā izmeklēja trīs noziegumu veidus. Pirmkārt, tā bija “pretpadomju aģitācija un propaganda”, kā arī “apzināti nepatiesi izdomājumi, kuri diskreditē Padomju valsts un sabiedrisko iekārtu”. Šiem “noziegumiem” bija izteikti politisks raksturs. Otrkārt, tā bija bēgšana no PSRS, par ko varēja sekot apsūdzība ne tikai par nelegālu robežas šķērsošanu, bet atsevišķos gadījumos pat par “dzimtenes nodevību”. Treškārt, tie bija ekonomiskie noziegumi (“kontrabanda”, “nelikumīgas valūtas operācijas” un “spekulācija”), kas PSRS likumos gan bija definēti kā noziegumi, bet faktiski vairumā gadījumu izpaudās kā privātas uzņēmējdarbības veikšana.

Ziņojuma mērķis ir sniegt ieskatu politisko represiju¹ īpatnībās okupētajā Latvijā divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados un LPSR VDK lomu tajās. Tā kā daudzi VDK darbības aspekti joprojām nav pētīti vai arī nav pētīti pietiekami, tad ziņojumā būs aplūkoti arī daži iespējamo pētījumu virzieni, kurus būtu vēlams veikt turpmāk.

Ievērojot pētniecībai atvēlēto laiku, ziņojuma ietvaros nebūs aplūkoti vairāki tematiski saistīti jautājumi kā bēgšana no PSRS un ekonomiskie noziegumi, jo to izpēte saistīta ar apjomīgu darbu. Ziņojumā būs analizētas tās krimināllietas, kas laikā no 1981. gada līdz 1986. gadam bija ierosinātas par “pretpadomju aģitāciju un propagandu” (LPSR Kriminālkodeksa 65. pants), kā arī par “apmelojošu izdomājumu izplatīšanu, kuri diskreditē Padomju valsts un sabiedrisko iekārtu” (LPSR Kriminālkodeksa 183.¹ pants), un kuras izmeklēja LPSR VDK. Īsuma labad šajā ziņojumā tās būs dēvētas par “politiskajām krimināllietām” vai politiskajiem “noziegumiem”.

1. Divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu VDK izmeklēto krimināllietu vispārīgs raksturojums

Ziņojuma galvenā dokumentu bāze ir divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados VDK izmeklētās krimināllietas un tajās esošie dokumenti. Šīs lietas satur plašu materiālu, kas ļauj diezgan pilnvērtīgi izsekot tam, piemēram, kad un uz kāda pamata attiecīgā lieta bija ierosināta, kad un ko šīs lietas ietvaros arestēja, kādi izmeklētāji lietas izmeklēšanā bija iesaistīti, kā izmeklēšana virzīja attiecīgo lietu – kad un kādās vietās veiktas kratīšanas, kas tajās izņemts, kādas vēl

¹ Saskaņā ar likuma “Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem” 1. pantu par politiskajām represijām uzskatāmas tādas represijas, kuras “komunistiskais un nacistiskais totalitārais režīms” “vērsa pret Latvijas pilsoņiem un pastāvīgajiem iedzīvotājiem par viņu politisko pārliecību vai politisko darbību, par pretošanos totalitārajiem režīmiem, par reliģiskajiem uzskatiem, par rases vai nacionālo piederību, par piederību pie noteiktas sabiedrības šķiras vai sociālā slāņa, par strādāšanu noteiktā profesijā vai par nodarbošanos, kas nebija pretrunā ar Latvijas Republikas likumiem, par laulību vai radniecību ar politiski represēto personu, par palīdzību politiski vajātajām vai represētajām personām”. Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 64, 1995, 26. aprīlis.

personas (bez aizdomās turētā, apsūdzētā) un cik bieži pratinātas, cik ilgi notikusi izmeklēšana, kad un cik ilgi notikusi tiesa, kāds bija spriedums. Divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu VDK izmeklētās krimināllietas sastāv no vairākiem sējumiem – vienkāršākos gadījumos tie ir divi sējumi², taču citas lietas ir ļoti apjomīgas, kurās esošie materiāli apkopoti daudzos sējumos³. Salīdzinot minētā laika perioda krimināllietas ar Staļina laika krimināllietām, var konstatēt, ka pēdējās ir daudz plānākas, un to saturā nereti var konstatēt dažādus trūkumus⁴.

Būtiska politisko krimināllietu iezīme ir tā, ka šajās lietās esošo dokumentu teksti satur daudz t.s. ideoloģiskā žargona. Sevišķi tas sakāms par apsūdzības rakstos atrodamajiem formulējumiem, kas brīžiem vairāk atgādina Padomju Savienības komunistiskās partijas (PSKP) propagandas “aparāta” sacerējumus, nevis juridiskus dokumentus. “Atteikšanās no sociālistiskās revolūcijas iekarojumiem”, “buržuāziskās Latvijas nacionālistiskās literatūras un ārzemju pretpadomju radioraidījumu ietekme”, “nomelnojot padomju varas atjaunošanas apstākļus Baltijas valstīs”, “nikni apmelo padomju īstenību”, “vēršoties pret padomju varas nacionāliem iekarojumiem, apmeloja PSKP, padomju varu, tās nacionālo politiku, kā arī ārpolitiku”, “ideoloģiska diversija pret Padomju Savienību”⁵ – tās ir tikai atsevišķas frāzes no dažiem apsūdzības rakstiem, kas burtiski bija pārplūdināti ar tamlīdzīgiem formulējumiem. Savukārt LPSR Augstākā tiesa, kuras kompetencē bija “sevišķi bīstamu valsts noziegumu” iztiesāšana, visas

² Piemēram, krimināllietas pret J. Barkānu un B. Grezinu. Skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45317. l. un . LVA, 1986. f., 1. apr., 45318. l.

³ Piemēram, krimināllietai pret G. Freimani un G. Astru ir 17 sējumi. Skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l. Savukārt krimināllietai pret L. Doroņinu un Ģ. Melngaili ir 13 sējumi. Skat. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l.

⁴ Sīkāk par to skat. Bambals A. *Latvijas PSR represīvo iestāžu dokumenti kā vēstures avots 1940 – 1941; 1944 – 1991*, (promocijas darbs). Rīga: Latvijas Universitāte, 2011, 53. – 64.lp. Pieejams:

[https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/4822/33111-](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/4822/33111-Ainars_Bambals_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

[Ainars_Bambals_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/4822/33111-Ainars_Bambals_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (skatīts: 18.01.2016.)

⁵ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 13. sēj., 139. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45317. l., 2. sēj., 101. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 17. sēj., 83. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45318. l., 2. sēj., 97. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45323. l., 7. sēj., 277. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-9274. l., 5. sēj., 225. lp.

šīs frāzes praktiski identiskos formulējumos pārrakstīja spriedumos⁶. Līdz ar to, šāda ideoloģiska žargona pārpilnība kriminālprocesuālajos dokumentos jau pati par sevi liecina, ka attiecīgā krimināllieta faktiski ierosināta tikai politisku motīvu dēļ.

Attiecībā uz VDK īstenoto politisko represiju hronoloģisko intensitāti no 1981. līdz 1986. gadam jāatzīmē, ka puse no šajā laikā arestētajiem un represētajiem notiesāti 1983. gadā, kad visā Padomju Savienībā ir vērojama politisko represiju pastiprināšanās⁷. Protams, šos skaitļus nevar salīdzināt ar Staļina laika politisko represiju mērogu, kad represēto skaits Latvijā sniedzās tūkstošos. Tomēr jāņem vērā, ka katrā no šīm divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu krimināllietām bija veiktas desmitiem kratīšanas ne tikai apsūdzētā, bet arī citu cilvēku dzīves un darba vietās. Desmitus (1983. gadā pat simtus) sauca uz pratināšanām. Jābilst, ka PSRS okupācijas apstākļos arī šīm procesuālajām darbībām, it sevišķi, ja tās veica VDK, bija iebaidīšanas raksturs. Līdz ar to, katra no šīm krimināllietām, kurā bija apsūdzēts viens vai divi cilvēki, faktiski ietekmēja daudz plašāku cilvēku loku.

2. Daži juridiskie aspekti

Visplašāk pazīstamais no PSRS okupācijas laika politiskajiem “noziegumiem”, acīmredzot, bija “Pretpadomju aģitācija un propaganda”. 1961. gadā pieņemtajā LPSR Kriminālkodeksā atbildība par “pretpadomju aģitāciju un propagandu” bija paredzēta 65. pantā. “Pretpadomju aģitācija un propaganda” minētajā pantā bija definēta kā “apmelojošu izdomājumu izplatīšana, kuri diskreditē Padomju valsts un sabiedrisko iekārtu”, kā arī “tāda paša satura literatūras

⁶ 1980. gadu politisko krimināllietu spriedumu oriģināleksemplārus skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l., 2. sēj., 221. – 231. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45303. l., 3. sēj., 84. – 92. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45307. l., 3. sēj., 357. – 361. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45317. l., 2. sēj., 137. – 143. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45318. l., 2. sēj., 150. – 164. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 17. sēj., 242. – 326. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45323. l., 8. sēj., 453. – 471. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45337. l., 6. sēj., 177. – 183. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-9274. l., 5. sēj., 283. – 298. lp. ; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 4. sēj., 24. – 32. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 13. sēj., 254. – 273. lp.

⁷ 1983. gada politisko represiju kampaņa Latvijā sīkāk ir aplūkota atsevišķā rakstā. Skat. Zelmenis, Gints. “1983. gada politiskās represijas okupētajā Latvijā”, *Latvijas Arhīvi*, Nr.3/4, 2014, 163. – 203.lpp.

izplatīšana vai izgatavošana, vai glabāšana”, un tas viss darīts ar nolūku “graut vai vājināt padomju varu vai panākt atsevišķu sevišķi bīstamu valsts noziegumu izdarīšanu”⁸. Lielā mērā šī definīcija “pārklājas” ar tādu “noziegumu”, kā “apzināti nepatiesu izdomājumu izplatīšana, kas diskreditē padomju valsts un sabiedrisko iekārtu”, kas bija paredzēts LPSR Kriminālkodeksa 183.¹ pantā. Šis “noziegums” bija definēts kā “apzināti nepatiesu izdomājumu, kuri diskreditē Padomju valsts un sabiedrisko iekārtu, sistemātiska izplatīšana mutvārdiem”, kā arī “tāda paša satura sacerējumu izgatavošana vai izplatīšana rakstveidā, iespīestā vai citā veidā.”⁹ Kā redzams, abu minēto “noziegumu”

⁸ Pilns LPSR Kriminālkodeksa 65. pants ir šāds:

“Par aģitāciju vai propagandu, ko izdara nolūkā graut vai vājināt padomju varu vai panākt atsevišķu sevišķi bīstamu valsts noziegumu izdarīšanu, tajos pašos nolūkos apmelojošu izdomājumu izplatīšanu, kuri diskreditē Padomju valsts un sabiedrisko iekārtu, kā arī par tāda paša satura literatūras izplatīšanu vai izgatavošanu, vai glabāšanu tais pašos nolūkos – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no sešiem mēnešiem līdz septiņiem gadiem un ar nometinājumu uz laiku no diviem līdz pieciem gadiem vai bez nometinājuma, vai ar nometinājumu uz laiku no diviem līdz pieciem gadiem.

Par tām pašām darbībām, ja tās izdarījusi persona, kas agrāk notiesāta par sevišķi bīstamiem valsts noziegumiem, kā arī ja tie izdarīti kara laikā, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz desmit gadiem un ar nometinājumu uz laiku no diviem līdz pieciem gadiem vai bez nometinājuma.”

Skat. *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss*. Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli. Rīga: Liesma, 1976, 63. – 64. lpp.; *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss*. Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli. Rīga: Avots, 1984, 78. – 79. lpp.

⁹ Pilns LPSR Kriminālkodeksa 183.¹ pants ir šāds:

“Par apzināti nepatiesu izdomājumu, kuri diskreditē Padomju valsts un sabiedrisko iekārtu, sistemātisku izplatīšanu mutvārdiem, kā arī par tāda paša satura sacerējumu izgatavošanu vai izplatīšanu rakstveidā, iespīestā vai citādā veidā – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar labošanas darbiem uz laiku līdz vienam gadam, vai ar naudas sodu līdz simt rubļiem.”

Skat. *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss*. Liesma, 1976, 132. lpp.

1982. gada decembrī šā panta sankcijā bija veikti grozījumi ar mērķi palielināt piespriežamā soda apmēru. Saskaņā ar šiem grozījumiem labošanas darbus par 183.¹ panta pārkāpšanu varēja noteikt līdz diviem gadiem, bet naudas sodu līdz trīs simt rubļiem.

definīcijas LPSR kriminālkodeksā (arī citu PSRS republiku kriminālkodeksos) ir ārkārtīgi līdzīgas.

Līdz ar to rodas loģisks jautājums, kādēļ vienā gadījumā cilvēku apsūdzēja par LPSR Kriminālkodeksa 65. panta pārkāpumu, bet citā gadījumā par 183.¹ panta pārkāpumu. No tā laika krimināltiesību teorijas viedokļa būtiskākā atšķirība starp abiem minētajiem LPSR Kriminālkodeksa pantiem bija tā, ka "Pretpadomju aģitāciju un propagandu var izdarīt tikai ar tiešu nodomu" un vainīgais vēlas "graut un vājinātu padomju varu". Savukārt gadījumā, ja izplatīti "apmelojoši izdomājumi" bez nolūka "graut vai vājināt padomju varu", tad šāds nodarījums bija jākvalificē pēc LPSR Kriminālkodeksa 183.¹ panta¹⁰. Lai arī teorijā šī atšķirība šķiet pietiekami saprotama, taču politisko represiju praksē noteikt to, ko bija vai nebija vēlējis ar savām darbībām panākt cilvēks, kurš bija arestēts tikai dēļ grāmatu lasīšanas vai dzejoļu rakstīšanas, bija ļoti problemātiski. Kā noteikt to, vai apsūdzētais lasījis divdesmitā gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados Latvijā izdotu grāmatu vai žurnālu ar nolūku "graut un vājināt padomju varu" vai bez šāda nolūka. Saprotams, ka tik neskaidrs kritērijs atstāja visai plašas iespējas pašiem izmeklētājiem panākt tādu apsūdzību, kas viņiem kaut kādu iemeslu dēļ šķita ērtāka. Līdz ar to ir ļoti liela iespēja, ka šeit izšķiroši varēja būt t.s. "norādījumi no augšas", kurus pierādīt ar dokumentu palīdzību ir gandrīz neiespējami. Piemēram, bijušais LPSR prokurora palīgs Valdis Batarags¹¹, kurš pats piedalījās vairāku politisko lietu izmeklēšanā un daudzās divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskajās prāvās uzturēja apsūdzības, kādā 1997. gada intervijā

Skat. *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss*. Avots, 1984, 161. – 162. lpp.; *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs (LPSR APP Ziņotājs)*, Nr.52, 1982, 30. decembris, 1654., 1699. lpp.

¹⁰ *Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri*, J. Dzenīša un A. Niedres vispārīgā redakcijā. Rīga: Avots, 1982, 228. – 229., 558. – 559. lpp.

¹¹ Valdis Batarags (dz. 1953), no 1974. gada P. Stučkas Latvijas Valsts Universitātes (LVU) Juridiskās fakultātes komjaunatnes sekretārs, darba štāba komisārs, no 1976. gada LPSR Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes deputāts, no 1980. gada LPSR prokurora palīgs uzraudzībai VDK izmeklēšanas lietās, no 1986. gada LPSR prokurora vecākais palīgs, ar PSRS ģenerālprokurora rīkojumu apgalvots par veiksmīgu apsūdzību uzturēšanu, vēlāk Latvijas Republikas Rīgas pilsētas Centra rajona prokuratūras vecākais izmeklētājs, 1995. gadā Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Pilsonības un imigrācijas departamenta Juridiskās daļas vadītāja vietnieks.

atklāti pateica, ka “disidentu vajāšanas” bija “politiskais pasūtījums”, “čeka politisku apsvērumu dēļ negribēja, lai kaut kur parādās tās vārds” un “Komunistiskā partija [...] deva visus norādījumus”¹².

Vienprātības par LPSR Kriminālkodeksa 65. panta un 183.¹ panta satura atšķirībām nebija arī tā laika juristu vidū. To labi ilustrē fakts, ka trijās 1980. gadu krimināllietās, kurās cilvēki bija apsūdzēti par “pretpadomju aģitāciju un propagandu”, advokāti pieciem cilvēkiem prasīja mainīt apsūdzības kvalifikāciju no LPSR Kriminālkodeksa 65. panta uz 183.¹ pantu, argumentējot, ka nozieguma sastāvā nevar konstatēt tiešu nodomu un vēlmi graut padomju varu¹³. Lai arī šāda veida prasības allaž noraidīja, un tiesa visos šajos gadījumos piekrita prokurora nevis advokāta prasītajai “nozieguma” kvalifikācijai¹⁴, tomēr jau pats fakts, ka šādas prasības ir bijušas, parāda divas lietas. Pirmkārt, praksē abu aplūkoto pantu nozieguma sastāva kvalifikācija nebūt nebija tik vienkārša, kā tas teorijā aprakstīts. Otrkārt, pastāv arī iespēja, ka advokāti šo 183.¹ pantu vairākos gadījumos izmantoja tādēļ, lai panāktu mazāku sodu¹⁵, nekā to prasīja prokurors.

Tomēr minama arī vēl viena būtiska atšķirība, ar ko LPSR Kriminālkodeksa 65. pants atšķīrās no 183.¹ panta. LPSR Kriminālprocesa kodeksa 127. pants noteica, ka lietās par noziegumu, kas paredzēts LPSR Kriminālkodeksa 183.¹ pantā, iepriekšējo

¹² “Ne jau es izlēmu tiesāt disidentus...” *Diena*, Nr. 223, 1997, 24. septembris, 4. lpp.

¹³ Aplūkojamā laikā advokāti prasīja nodarījumu pārkvalificēt no LPSR

Kriminālkodeksa 65. panta uz 183.¹ pantu Gunāram Astram (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 17. sēj., 11. – 12., 238. – 238. otra puse (o. p.) lp.), Gunāram Freimanim (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 17. sēj., 237. o. p. - 238. lp.), Jānim Rožkalnam (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45323. l., 8. sēj., 451. lp.), Jānim Vēverim (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45323. l., 8. sēj., 451. o. p. lp.) un Alfrēdam Zariņam (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l., 2. sēj., 220. – 220. o. p. lp.).

¹⁴ Skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l., 2. sēj., 228., 230., 236., 237. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 17. sēj., 13. – 15., 320. – 325., 372. – 374. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45323. l., 8. sēj., 470. – 471., 499. – 500. lp.

¹⁵ LPSR Kriminālkodeksa 65. pants paredzēja brīvības atņemšanu līdz pat 7 gadiem un nometinājumu līdz 5 gadiem, bet šā panta otrā daļa – brīvības atņemšanu pat līdz 10 gadiem. Savukārt LPSR Kriminālkodeksa 183.¹ pants paredzēja brīvības atņemšanu “tikai” līdz 3 gadiem (skat. *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss*. Liesma, 1976, 63. – 64., 132. lpp.; *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss*. Avots, 1984, 78. – 79., 161. – 162. lpp.).

izmeklēšanu izdara prokuratūras izmeklētāji, savukārt lietas par LPSR Kriminālkodeksa 65. panta pārkāpumu izmeklē "arī valsts drošības iestāžu izmeklētāji"¹⁶. Zīmīgi, ka šāds formulējums vismaz teorētiski pieļāva situāciju, ka lietas par "pretpadomju aģitāciju un propagandu" var izmeklēt arī prokuratūras izmeklētāji¹⁷, taču faktiski ziņojuma autoram nav zināmi gadījumi (vismaz ne Latvijā), kad šādu lietu būtu izmeklējusi prokuratūra¹⁸. Savukārt LPSR Kriminālprocesa kodeksā bija izsmeloši uzskaitīti tie panti, kurus varēja izmeklēt "arī valsts drošības iestāžu izmeklētāji" (domāta tā pati VDK), un 183.¹ pants nav minēts to starpā. Tātad, pirmkārt, saskaņā LPSR Kriminālprocesa kodeksu VDK nebija tiesību izmeklēt šādas lietas. Otrkārt, kā redzams, ne visus politiskos "noziegumus" likums ļāva izmeklēt VDK, bet daļa no tiem bija jāizmeklē prokuratūrai.

Neskatoties uz to, divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu krimināltiesību praksē ir zināmi vismaz četri gadījumi, kad VDK šādas lietas, kas bija ierosinātas par LPSR Kriminālkodeksa 183.¹ panta pārkāpumiem, izmeklēja. Turpmāk būs sīkāk iztirzāti šie gadījumi. Pirmais no tiem notika 1981. gadā, kad 12. maijā arestēja Juri Vinčeli¹⁹. Pārējie trīs gadījumi notika 1986. gadā, kad trīs dažādu krimināllietu

¹⁶ *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss*. Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli. Rīga: Avots, 1985, 85. – 86.lpp.

¹⁷ *Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksa komentāri*, B. Azāna vispārīgā redakcijā. Rīga: Avots, 1986, 195. lpp.

¹⁸ Interesanti, ka LPSR Kriminālprocesa kodeksa 127. panta sākotnējā versijā, kas bija pieņemta 1961. gadā, nebija minēts sadalījums, kuras lietas izmeklē prokuratūras, kuras "valsts drošības iestāžu", bet kuras iekšlietu iestāžu izmeklētāji (skat. *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1961, 41. lpp.). Pirmo reizi šis dalījums LPSR Kriminālprocesa kodeksā ieviests 1963. gadā (skat. *LPSR APP Ziņotājs*, Nr.23, 1963, 13. jūnijs, 1089. – 1090. lpp.). Iemesli, kādēļ šāds dalījums ieviests tieši 1963. gadā, ir atsevišķa pētījuma vērti. Hipotētiski šādai rīcībai, visticamāk, varētu būt divi skaidrojumi. Pirmkārt, iespējams, ka VDK, vadoties pēc Staļina laika prakses, iejaucās jebkurā lietā, kurā paši uzskatīja par nepieciešamu, līdz ar to traucējot normālu prokuratūras un iekšlietu iestāžu darbību. Tādēļ nācās šo resoru intereses norobežot ar likuma palīdzību, lai novērstu šādas domstarpības turpmāk. Otrkārt, nevar izslēgt arī iespēju, ka laikā starp 1961. un 1963. gadu kāds ir mēģinājis apšaubīt VDK tiesības veikt izmeklēšanu kādā lietā, tādēļ bija nepieciešams veikt attiecīgus grozījumus kriminālprocesaūlajās normās, lai VDK, veicot izmeklēšanu, varētu atsaukties uz šādu tiesību deleģējumu likumā.

¹⁹ LVA, 1986.f., 1.apr., 45307.l., 1.sēj., 16.lp.

ietvaros bija arestēti četri cilvēki: 20. martā – Anatolijs Sokurenko²⁰, 21. martā – Rolans Silaraups²¹, savukārt 21. augustā – Raimonds Bitenieks un Linards Grantiņš²².

Attiecībā uz 1986. gada krimināllietu ierosināšanu ir redzama vienota shēma. Tālāk sekos šīs shēmas analīze no tās krimināllietas piemēra, kas bija ierosināta pret R. Silaraupu. 1986. gada 21. martā LPSR VDK nosūtīja LPSR prokuroram Jānim Dzenītim virkni materiālu par R. Silaraupu (I. Bankava ziņojumu par R. Silaraupu, paša R. Silaraupa paskaidrojumus, kā arī vairāku citu cilvēku paskaidrojumus²³). Kopā ar šiem materiāliem bija LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka M. Kučāna²⁴ parakstīta pavadvēstule, kurā bija nepārprotami norādīts “lēmuma pieņemšanai par krimināllietas ierosināšanu pēc LPSR KK 183.¹ panta”²⁵. Uz šā dokumenta redzama LPSR prokurora pirmā vietnieka V. Daukša²⁶ rezolūcija, ar kuru prokuroram V. Bataragam uzdots ierosināt krimināllietu atbilstoši minētajam Kriminālkodeksa pantam. Tajā pašā dienā V. Batarags “izskatījis no Latvijas PSR Valsts drošības komitejas saņemtos materiālus par Silaraupa Rolanda Riharda d. Sabiedriski bīstamo darbību” pieņēma lēmumu par krimināllietas ierosināšanu²⁷, bet pašu R. Silaraupu arestēja²⁸. Savukārt 10 dienas vēlāk prokuratūra to pašu lietu jau nodeva izmeklēšanai atpakaļ VDK²⁹. Šāda notikumu secība

²⁰ LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 1. sēj., 36a. lp.

²¹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 1. sēj., 26. lp.

²² LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l., 1. sēj., 36., 42. lp.

²³ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 1. sēj., 3. – 21. lp.

²⁴ Miervaldis Kučāns (1931-1991), VDK ģenerālmajors, no 1950. gada strādājis LPSR valsts drošības iestādēs, 1974. – 1981. g. LPSR VDK 1. daļas (Izlūkošanas daļa) priekšnieks, 1981. – 1986. g. LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks.

²⁵ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 1. sēj., 2. lp. Dokumentā kā parakstītājs ir minēts VDK priekšsēdētājs S. Zukulis, taču faktiski dokumentu parakstījis viņa vietnieks M. Kučāns.

²⁶ Sebastjans Valentīns Daukšis (1937-2009), beidzis LVU Juridisko fakultāti, no 1961. gada strādājis LPSR prokuratūrā, no 1963. gada sevišķi svarīgu lietu izmeklētājs, astoņdesmitajos gados LPSR prokurora vietnieks. 1991. gadā tieši cīnījies pret Latvijas Republikas neatkarību.

²⁷ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 1. sēj., 1b. lp.

²⁸ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 1. sēj., 26. – 27. lp.

²⁹ Te gan jāmin, ka 1986. gada 31. martā, kad R. Silaraupa lietu prokuratūra nodeva atpakaļ VDK, prokurors V. Batarags uzrakstīja, ka R. Silaraupa darbībās saskatāmas arī LPSR Kriminālkodeksa 78. panta pirmās daļas (nelikumīga izbraukšana uz

parāda, ka formāli aplūkotās lietas ierosināšanu un R. Silaraupa arestu veica LPSR prokuratūras amatpersona, taču faktiski šīs krimināllietas ierosināšanu iniciēja VDK.

Līdzīga shēma izmantota arī krimināllietās pret A. Sokurenko, R. Bitenieku un L. Grantiņu – vispirms VDK piesūtīja prokuratūrai materiālus ar tiešu norādījumu “lēmuma pieņemšanai par krimināllietas ierosināšanu”. Pēc tam prokuratūra uz šo materiālu un VDK norādītā panta pamata ierosināja krimināllietu, kā arī arestēja VDK norādītās personas. Tālāk prokuratūra veica sākotnējās izmeklēšanas darbības, tostarp, nopratināja arestēto, dažus lieciniekus un veica pirmās kratīšanas. Visbeidzot, kādu nedēļu vai divas vēlāk, prokuratūra šo ierosināto lietu nodeva tālākai izmeklēšanai atpakaļ VDK³⁰.

Turklāt dokumenti liecina, ka par R. Silaraupu un A. Sokurenko VDK bija veidojusi “operatīvās lietas” (acīmredzot, ievākusi aģentūras ziņojumus, veikusi viņu novērošanu un citas operatīvās darbības), un krimināllietas pret viņiem bija ierosinātas tieši uz šajās “operatīvajās lietās” esošo materiālu pamata³¹. Šie dokumenti vēl jo vairāk apliecina, ka faktiskais minēto krimināllietu iniciators bija VDK, nevis prokuratūra.

Atšķirīga bija krimināllietas ierosināšana pret Juri Vinčeli. Kriminālvajāšana pret viņu (precīzāk sakot, pret viņu, kā arī vairākiem citiem viņa ģimenes locekļiem) bija uzsākta 1981. gada martā par “spekulāciju lielos apmēros”. Lai arī lieta bija ierosināta par “spekulāciju”, taču Juri Vinčeli arestēja un sauca pie kriminālatbildības

ārzemēm) sastāvs, jo R. Silaraups “četras reizes braucis uz Maskavu, lai noskaidrotu iespējas iekļūt ASV vēstniecībā” (skat. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 1. sēj., 22. – 23. lp.). Šis arguments, iespējams, bija rakstīts tādēļ, lai būtu likumīgs pamats nodot lietu tālākai izmeklēšanai VDK. Izmeklēšanas beigās VDK šo apsūdzību R. Silaraupam atsauc, bet apsūdzības rakstā viņa “noziegums” jau kvalificēts atbilstoši LPSR Kriminālkodeksa 65. pantam, proti, kā “pretpadomju agitācija un propaganda” (skat. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 3. sēj., 158. – 161., 170. – 178. lp.).

³⁰ Skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 1. sēj.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 2. sēj., 1c. – 2. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 1. sēj., 1d. – 4., 9. – 37., 42. – 43., 49. – 74. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 2. sēj., 1c. – 12., 158. – 166. lp.

³¹ Informācija par “operatīvajām lietām” ir minēta LPSR VDK izmeklēšanas daļas slepenajās vēstulēs VDK 10. daļas (Arhīva un operatīvās uzskaites daļa) priekšniekam. Skat. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., uzraudzības lieta, 1. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., uzraudzības lieta, 1. lp.

jau uz LPSR Kriminālkodeksa 183.¹ panta pamata par lapiņu izgatavošanu, kurās esošais teksts “diskreditē padomju valsts un sabiedrisko iekārtu” (pats J. Vinķelis gan šādu lapiņu izgatavošanu noliedza)³². Vēlāk, 1981. gada novembrī, lietu pret J. Vinķeli izdalīja atsevišķā lietvedībā³³.

Lai arī formāli lietu bija ierosinājusī prokuratūra, tomēr tās izmeklēšanā jau no sākuma bija iesaistīti arī divi VDK izmeklētāji³⁴, un tieši viņi nodarbojās ar J. Vinķeļa pratināšanu vairāku mēnešu garumā³⁵. “Apmelojošo” lapiņu izplatīšanu J. Vinķelim izmeklēšana tā arī nepierādīja³⁶, taču pierādīja, ka viņš ir lasījis Pāvila Brūvera grāmatu *Kā rodas disidenti*, devis to lasīt arī savam tēvam un citiem paziņām. Par to tad arī viņu apsūdzēja un notiesāja³⁷.

Te rodas pirmais jautājums, ko, acīmredzot, var izšķirt tikai akadēmiski juristi – cik likumīga, pat no tā laika LPSR kriminālprocesuālo normu viedokļa, bija VDK piedalīšanās šo lietu izmeklēšanā, ja LPSR Kriminālprocesa kodeksa 127. pants, kā jau minēts, neparedzēja VDK izmeklētāju piedalīšanos LPSR Kriminālkodeksa 183.¹ panta lietu izmeklēšanā. Skatoties plašāk, šo jautājumu varētu formulēt arī tā: vai astoņdesmito gadu VDK veiktā izmeklēšana politiskajās krimināllietās atbilda LPSR Kriminālprocesa kodeksa prasībām? Minētais jautājums būtu atsevišķas izpētes vērts.

Šīs nodaļas noslēgumā jāpiemin kāds fakts, kurš, lai arī netieši, liecina par to, ka politiskās apsūdzības par “pretpadomju aģitāciju un propagandu” faktiski bija iniciētas “no augšas”. 1989. gada 31. jūlijā PSRS Augstākā padome grozīja PSRS likumu “Par kriminālatbildību par valsts noziegumiem”. Šie grozījumi aizvietoja bēdīgi slavenu “pretpadomju aģitāciju un propagandu” ar pantu par “aicinājumiem vardarbīgi gāzt vai grozīt padomju valsts un sabiedrisko iekārtu”, turklāt likumā bija tieši noteikts, ka šiem aicinājumiem jābūt

³² LVA, 1986. f., 1. apr., 45307. l., 1. sēj., 12. – 16., 92. – 99. lp.

³³ LVA, 1986. f., 1. apr., 45307. l., 1. sēj., 1c. – 11. lp.

³⁴ LVA, 1986. f., 1. apr., 45307. l., 1. sēj., 14. lp.

³⁵ LVA, 1986. f., 1. apr., 45307. l., 1. sēj., 55. – 92., 95. – 329. lp.

³⁶ LVA, 1986. f., 1. apr., 45307. l., 3. sēj., 248. – 251. lp.

³⁷ LVA, 1986. f., 1. apr., 45307. l., 1. sēj., 330. – 331. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45307. l., 3. sēj., 288. – 294., 347. – 365. lp.

publiskiem³⁸ (tā bija būtiska atšķirība no agrākās prakses, kad pat ar vienkāršu ierakstu dienasgrāmatā, kuru neviens cits, izņemot autors un VDK izmeklētāji, nebija redzējis, pietika, lai personu varētu apsūdzēt par “pretpadomju aģitāciju un propagandu”). 1990. gada 1. martā līdzīgus grozījumus LPSR Augstākā padome izdarīja LPSR Kriminālkodeksā³⁹. Uzmanība šajā gadījumā jāpievērš lūk kam. Kā redzams, no LPSR Kriminālkodeksa “pretpadomju aģitācija un propaganda” bija svītrotā 1990. gada pavasarī, taču pēdējā krimināllietā Latvijas teritorijā, kurā kādu apsūdzēja un notiesāja par šo “noziegumu”, bija 1986. gada septembrī (runa ir par minēto R. Silaraupa lietu). Jābilst, ka no 1988. līdz 1989. gadam arvien plašāk izvērsās viss tas, ko tagad pieņemts dēvēt par “Trešo atmodu”. Šajā laikā publiski teiktais runās, publicētais avīzēs, diskutētais radio un televīzijas pārraidēs tālu pārsniedza to, par ko iepriekš apsūdzēja un notiesāja par “pretpadomju aģitāciju un propagandu”. Tātad jau pats fakts, ka likumā “pretpadomju aģitācija un propaganda” bija svītrotā tikai 1990. gadā, nevienu vairs netiesāja par šo “noziegumu” kopš 1986. gada, lai gan iemeslu salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem it kā netrūka, pierāda faktu, ka iepriekšējos gados šā panta piemērošana, bija notikusi saskaņā ar “norādījumiem no augšas”.

3. VDK arestēto cilvēku “sociālais portrets”

Pamatots jautājums, kas bija tie cilvēki, kurus 1980. gados VDK arestēja par politiskajiem “noziegumiem”. Saprotams, ka pilnu ainu būs iespējams iegūt tikai pēc visu tā laika politisko krimināllietu izpētes, t.sk. arī to, kas bija ierosinātas par bēgšanām vai bēgšanas mēģinājumiem uz ārzemēm. Ievērojot to, ka pagaidām informācija par bēdzējiem nav apkopota un apstrādāta, šajā nodaļā apskatītie dati nav pilnīgi. Piemēram, vismaz divām no šeit minētajām personām divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu laikā bija divas sodāmības,

³⁸ PSRS Tautas Deputātu Kongresa un PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs.

Ведомости Съезда Народных Депутатов и Верховного Совета СССР, Nr. 9, 1989, 9. augusts, 4. – 5., 52. – 53. lpp.

³⁹ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. *Ведомости Верховного Совета и Правительства Латвийской Советской Социалистической Республики*, Nr. 11, 1990, 15. marts, 640. lpp.

taču šajā apskatā būs analizēta tikai viena. Viens no tiem ir Jānis Barkāns, kuru 1983. gadā notiesāja par “pretpadomju aģitāciju un propagandu”, iepriekš bija arestēts jau 1980. gadā un pēc tam 1981. gadā notiesāts par bēgšanas mēģinājumu no PSRS⁴⁰. Tieši tāpat arī Raimonds Bitenieks, kuru 1986. gada vasarā arestēja kopā ar Linardu Grantiņu, pirms tam 1983. gadā bija arestēts un notiesāts par bēgšanas mēģinājumu no PSRS⁴¹.

Pētījuma tapšanas laikā ir apkopota tikai tā informācija, kas iegūta no VDK izmeklētajām krimināllietām par “pretpadomju aģitāciju un propagandu” un “apzināti nepatiesu izdomājumu izplatīšanu, kas diskreditē padomju valsts un sabiedrisko iekārtu”. Attiecībā uz “noziegumiem”, kas kvalificēti atbilstoši LPSR Kriminālkodeksa 183.¹ pantam, šeit būs aplūkota informācija tikai par tiem cilvēkiem, kuru lietas izmeklēja VDK. Visticamāk, ka faktiski pēc šā panta tiesāto divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados Latvijā bija daudz vairāk⁴², taču viņu lietas neizmeklēja VDK. Ievērojot minēto, šis jautājums vēl būtu atsevišķi pētāms.

Tāpat jāņem vērā, ka “sociālā portreta” apskatē izmantota tā informācija, kas par šiem cilvēkiem ir atrodamā attiecīgajās krimināllietās (pamatā tās ir arestēto anketas, kuras VDK darbinieki aizpildīja, vadoties pēc pašu arestēto teiktā). Lai arī šajos dokumentos esošā informācija pārsvarā atbilst īstenībai, tomēr var konstatēt gadījumus, kad tā ir vai nu nepilnīga, vai arī kļūdaina. Piemēram,

⁴⁰ Skat. LVA 1986.f., 1.apr., 45299.l.

⁴¹ Skat. LVA 1986.f., 1.apr., 45321.l.

⁴² Saskaņā ar datiem, kas atrodami PSKP Centrālās komitejas (CK) dokumentos, laikā no 1977. līdz 1986. gadam, pamatojoties uz Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) Kriminālkodeksa 70. pantu (“pretpadomju aģitācija un propaganda”) un savienoto republiku kriminālkodeksu attiecīgo pantu (LPSR Kriminālkodeksā attiecīgi bija 65. pants) Padomju Savienībā kopumā bija notiesāti 218 cilvēki. Savukārt tajā pašā laikā, pamatojoties uz KPFSR Kriminālkodeksa 190.¹ pantu (“apzināti nepatiesu izdomājumu izplatīšana, kas diskreditē padomju valsts un sabiedrisko iekārtu”) un savienoto republiku kriminālkodeksu attiecīgo pantu (LPSR Kriminālkodeksā attiecīgi bija 183.¹ pants), no 1977. līdz 1986. gadam bija notiesāti 667 cilvēki (skat. <http://www.bukovsky-archives.net/pdfs/sovter75/kgb87-3.pdf> [skatīts: 10.12.2015.]). Minētais norāda, ka kopumā PSRS šajā laikā par “apmelojošiem izdomājumiem” notiesāja aptuveni trīs reizes vairāk cilvēku nekā par “pretpadomju aģitāciju un propagandu”. Visticamāk, līdzīga proporcija bija arī Latvijā.

J. Barkāna anketā rakstīts, ka viņš dzimis 1959. gada 20. aprīlī, lai gan no citiem dokumentiem izriet, ka viņš dzimis minētā gada 30. aprīlī⁴³. Savukārt Linarda Grantiņa anketā ir pieminēts tikai viens viņa bērns, lai gan no citiem lietas dokumentiem izriet, ka viņam bijuši četri bērni⁴⁴. Tātad secināms, ka šajās anketās esošo informāciju tomēr ir vēlams pārbaudīt ar citu dokumentu palīdzību. Savukārt informāciju par viņu izglītību un profesiju var gūt arī no raksturojumiem, kurus VDK pieprasīja gan no tiesāto izglītības iestādēm, gan arī no darba vietām (pensionāriem – no vietējās varas iestādēm).

Kopumā par minētajiem politiskajiem “noziegumiem” laikā no 1981. līdz 1986. gadam Latvijā bija arestēti 17 cilvēki⁴⁵, no kuriem tiesāti 15 (krimināllieta pret Raimonu Bitenieku un Linardu Grantiņu 1987. gada 30. janvārī bija izbeigta, “vadoties no PSRS Ģenerālprokurora 1987. gada 12. janvāra norādījumiem Nr. s/13”⁴⁶, tādēļ viņus netiesāja). Vēl vienu latvieti Zaigi Balodi par “pretpadomju aģitāciju un propagandu” 1984. gada 28. jūnijā tiesāja Minskas garnizona Kara tribunāls, jo Z. Balodis tobrīd bija iesaukts armijā un uz dienesta laiku nosūtīts uz Baltkrievijas PSR⁴⁷. Taču, tā kā viņš celtniecības objektā uz sienas bija uzrakstījis “Kārlis Ulmanis! Latvija!” un no “apmelojošām pozīcijām” runājis par padomju varas nodibināšanu Latvijā (proti, par Latvijas okupāciju), tad redzams, ka Z. Baloža “noziegums” bija cieši saistīts ar viņa uzskatiem par Latvijas vēsturi. Turklāt, lai arī viņa lietu pamatā izmeklēja PSRS VDK Baltkrievijas kara apgabala Sevišķās daļas izmeklēšanas grupa, Z. Baloža lietas izmeklēšanā nedaudz iesaistījās arī LPSR VDK, kas piegādāja saviem Baltkrievijas kolēģiem tos materiālus no Latvijas,

⁴³ Skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45317. l., 1. sēj., 37. o. p., 38., 52., 55. lp.

⁴⁴ LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l., 1. sēj., 36., 39. lp.; turpat, 2. sēj., 1c. lp.

⁴⁵ Šajā nodaļā minētie dati ir atrodami šādās lietās: LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l.; turpat, 45303. l.; turpat, 45307. l.; turpat, 45317. l.; turpat, 45318. l.; turpat, 45322. l.; turpat, 45323. l.; turpat, 45337. l.; turpat, 45341. l.; turpat, 45344. l.; turpat, 45346. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-9274. l.; turpat, P-10457. l.; turpat, P-10894. l. Nodaļā minētie dati ir apkopoti tabulā “Represētie par “pretpadomju noziegumiem” okupētajā Latvijā (1981 – 1986)” un tādēļ pie katra atsevišķi minēta fakta atsaucis uz informācijas ieguves avotu nodaļā netiks minētas. Pēc visu datu apkopošanas un apstrādes tabula tiks iesniegta Latvijas PSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisijai un būs pieejama internetā.

⁴⁶ LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l., 7. sēj., 145. – 162. lp.

⁴⁷ Skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45344. l.

kurus izmeklēšana pieprasīja⁴⁸. Tādēļ faktiski arī Z. Balodis ir pieskaitāms divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados Latvijā politiski represēto kategorijai. Līdz ar to kopumā, šajā ziņojumā būs runa par 18 cilvēkiem, kas politisku iemeslu dēļ bija represēti laikā no 1981. līdz 1986. gadam.

No šiem 18 cilvēkiem seši (Gunārs Astra, Ints Cālītis, Lidija Doroņina, Gunārs Freimanis, Alfrēds Tauberts un Alfrēds Zariņš) bija dzimuši vēl pirms Latvijas okupācijas – laikā no 1922. līdz 1931. gadam, tātad viņiem visiem bija saglabājušās personiskas atmiņas par Latvijas Republikas neatkarības laiku, turklāt viņi visi pirms tam (līdz astoņdesmitajiem gadiem) vismaz vienu reizi jau bija represēti. Pārējie 12 cilvēki (Zaigis Balodis, Jānis Barkāns, Raimonds Bitenieks, Linards Grantiņš, Boriss Grezins, Ģederts Melngailis, Viesturs Polis-Āboliņš, Jānis Rožkalns, Rolands Silaraups, Anatolijs Sokurenko, Jānis Vēveris un Juris Vinķelis) bija dzimuši jau pēc Latvijas okupācijas laikā no 1944. gada līdz 1965. gadam, un attiecīgi viņiem personiskas pieredzes par Latvijas neatkarības laiku nebija.

Sešpadsmit no šiem 18 cilvēkiem bija latvieši, izņemot divus – Borisu Grezinu un Anatoliju Sokurenko, kuri pēc tautības bija attiecīgi krievs un ukraiņis. Minētais atspēko reizēm publiski paustu versiju, ka krievi okupācijas laikā varēja teikt ko grib, nebaidoties par represijām. Turklāt sevišķa uzmanība šajā gadījumā jāpievērš B. Grezinam, kurš pēc izcelsmes bija krievs, iebruca Latvijā jau okupācijas laikā, šeit dzīvodams patstāvīgi iemācījās latviešu valodu un pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma 1987. gada februārī atgriezās Latvijā un iesaistījās grupas "Helsinki-86" aktivitātēs⁴⁹. Taču bija viena pazīme, kas visiem šiem 18 bija kopīga – neviens no viņiem nebija PSKP biedrs.

Runājot par šo 18 cilvēku izglītības cenzu, tad augstākā izglītība bija tikai trijiem (A. Sokurenko, J. Vinķelim un A. Zariņam). Pārējiem bija vai nu vidējā vai pamatskolas izglītība. Te gan jāatzīmē, ka tieši okupācijas laika politiskās represijas bija iemesls, kādēļ augstāko izglītību nepaspēja iegūt Gunārs Astra, kuru pirmo reizi

⁴⁸ Skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45344. l., 1. – 3. sēj.

⁴⁹ Skat., piemēram, *Austrālijas Latvietis*, Nr.1883, 1987, 26. jūnijs, 5. lpp.; *Laiks*, Nr. 73, 1987, 12. septembris, 1. lpp.; *Latvija Šodien*, Nr. 15, 1987, decembris, 5., 138. lpp.

arestēja 1961. gadā⁵⁰, laikā kad viņš studēja Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē. Minētais norāda, ka tieši represijas varēja būt iemesls, kādēļ attiecīgo personu izglītības līmenis bija zemāks, nekā tas potenciāli varēja būt.

Ja skatās no profesionālā viedokļa, tad 13 no 18 personām bija tehnisko profesiju pārstāvji (piemēram, elektriķi, atslēdznieki, šoferi, t.sk. viens civilās aviācijas pilots – A. Sokurenko). Zīmīgi, ka visu 18 personu vidū bija tikai viens humanitāro un sociālo profesiju pārstāvis, proti, Alfrēds Zariņš, kuram bija pedagoga izglītība, taču 1981. gadā, kad viņu arestēja, A. Zariņš jau bija pensionējies. Tik izteikts tehnisko profesiju pārsvars pār humanitāro un sociālo profesiju pārstāvjiem divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskajās krimināllietās, acīmredzot, ir īpašas izpētes vērts fenomēns. Iespējamais izskaidrojums saistīts ar novērojumu, ka padomju diktatūras apstākļos sabiedrības lielākā daļa (sevišķi inteliģence) tāpat “visu saprata”, atklātās “pretpadomju” akcijās nepiedalījās, tā vietā izvēloties arēji būt lojāliem pastāvošajai varai, lai varētu netraucēti, bez liekiem sarežģījumiem veidot karjeru.

Būtisks faktors, kas jāņem vērā, ir represēto ģimenes stāvoklis. Saprotams, ka neprecētam cilvēkam bez bērniem iesaistīties “pretpadomju” darbībā morāli bija salīdzinoši vieglāk nekā ģimenes cilvēkam ar bērniem. Jābilst, ka komunistiskās diktatūras apstākļos t.s. “sociālā izcelšanās” un vecāku “grēki” varēja būt pietiekams iemesls, lai varas pārstāvji pilnībā nobloķētu šāda cilvēka iespējas iegūt augstāko izglītību un veidot karjeru. Līdz ar to cilvēks, iesaistoties kādās “pretpadomju” darbībās, faktiski riskēja ne tikai pats, bet uzņēmās risku arī attiecībā uz saviem līdzcilvēkiem (bērniem, dzīvesbiedriem, vecākiem u.c.). No šāda viedokļa analizējot, var konstatēt, ka vairums minēto 18 cilvēku uzņēmās risku arī attiecībā uz saviem līdzcilvēkiem, jo puse bija precējušies⁵¹, bet 13 no viņiem bija bērni, tajā skaitā vismaz 11 no viņiem bija nepilngadīgi bērni. Jāvērš uzmanība, ka nepilngadīgi bērni vēl vairāk palielināja šo cilvēku

⁵⁰ Skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 43960. l.; Zelmenis, Gints. “Kā tiesāja Gunāru Astru”, *Gunārs Astra. Un citi*. Rīga: Drukātava, 2015, 26. – 36. lpp.

⁵¹ Te gan jāmin, ka A. Tauberts aresta laikā faktiski no sievas jau bija šķīries un dzīvoja atsevišķi, lai gan oficiāli laulības šķiršanu vēl nebija noformējis. Taču viņam šajā laikā jau bija izveidojušās attiecības un faktiska kopdzīve ar citu sievieti. Skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45337. l.

problēmas, jo atrašanās ieslodzījumā faktiski liedza jebkādu iespēju piedalīties savu bērnu audzināšanā un uzturēšanā. Līdz ar to uz brīvībā palikušā vecāka gūlās visa atbildība par bērniem. Sevišķi smaga situācija šajā ziņā izvērtās Guntai Rožkalnei, kurai īsi pirms vīra Jāņa Rožkalna aresta piedzima dvīņi. Tā kā laikā pēc bērnu piedzimšanas viņa nevarēja strādāt, Rožkalnu ģimene faktiski palika bez iztikas līdzekļiem⁵².

Interesanta aina paveras arī, ja aplūko šo no 1981. līdz 1986. gadam represēto 18 cilvēku pastāvīgo dzīvesvietu ģeogrāfiju. Vairums no viņiem (desmit) pastāvīgi dzīvoja Rīgā, viens (B. Grezins) – tieši Rīgas tuvumā (Jūrmalā), pārējie dzīvoja citās apdzīvotās vietās – gan Latvijas austrumdaļā (piemēram, A. Zariņš – Alūksnē, J. Barkāns – Rēzeknē), gan arī Kurzemē (R. Bitenieks un L. Grantiņš bija no Liepājas). Tātad, lai arī Rīgā dzīvoja vairums no represētajiem par “pretpadomju” darbību, taču arī citviet Latvijas teritorijā laiku pa laikam atradās kāds “sociālistiskās likumības” traucētājs. Ja vēl ņem vērā, ka, piemēram, J. Rožkalns un J. Vēveris vairāku gadu garumā izsūtīja uz dažādām (vairumā gadījumu pilnīgi nejaušām adresēm) simtiem skrejlapu pa visu Latviju, tad faktiski var teikt, ka šī “pretpadomju” darbība aptvēra samērā lielu daļu no Latvijas teritorijas. Savukārt, veicot lietu par bēgšanas mēģinājumiem uz ārzemēm izpēti, var droši prognozēt, ka šā “nozieguma” veida epicentrs būs Kurzemes piekraste.

Kopumā, redzams, ka to cilvēku vidū, kurus divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados VDK arestēja politisku iemeslu dēļ, nebija tobrīd sabiedrībā pazīstamu kultūras, zinātnes un mākslas pārstāvju vai arī sabiedrībā plašāk zināmu cilvēku. Tieši otrādi, daļa no šiem cilvēkiem vēlāk kļuva plašāk pazīstami kā, piemēram, Gunārs Astra, kuru šobrīd nereti dēvē par “divdesmitā gadsimta latvieti”, vai ieņēma nozīmīgus amatus, piemēram, Ints Cālītis 1990. gadā bija ievēlēts LPSR Augstākajā padomē. Lielā mērā tas notika tieši tādēļ, ka pirms tam minētās personas bija iesaistījušās pretošanās kustībā un pavadījušas ilgus gadus PSRS okupācijas režīma ieslodzījumā.

⁵² LVA, 1986. f., 1. apr., 45323. l., 7. sēj., 113. – 114. lp.

4. “Brīdināšana”, “profilakse” un “operatīvā izstrāde”

Pētījumos, represēto memuāros un citos materiālos, cita starpā, sastopama informācija, ka politisku iemeslu dēļ represētos cilvēkus VDK nereti uzraudzīja, izsekoja un citādi centās kontrolēt arī tajā laikā, kad viņi vēl atradās brīvībā un nebija arestēti. Vismaz daļu no šīs informācijas ir iespējams apstiprināt arī ar krimināllietās esošajiem dokumentiem. Šajā gadījumā runa ir par trīs veidu dokumentiem. Pirmkārt, tie ir protokoli par oficiāla brīdinājuma izteikšanu kādai personai. Otrkārt, tie ir ziņojumi par kāda cilvēka “profilaktēšanu”. Treškārt, tie ir VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieka vai tā vietnieka slepeni ziņojumi VDK 10. daļas (Arhīva un operatīvās uzskaites daļa) priekšniekam, kuros tas lūdza reģistrēt ierosināto krimināllietu.

Brīdinājuma izteikšana bija procedūra, kuru noteica PSRS Augstākās padomes prezidija 1972. gada 25. decembra dekrēts⁵³, kurš turklāt tā laika PSRS presē nebija publicēts. Paši brīdinātie par šāda dekrēta esību parasti uzzināja tikai tad, kad viņus izsauca uz VDK un tad uz šī npublicētā dekrēta pamata izteica prasību neveikt “pretvalstiskas darbības”, kā arī draudēja ar kriminālatbildību. Savukārt ziņojumi par “profilaktēšanu” satur informāciju par to, ka kāda persona ir izsaukta uz VDK un ar to veiktas “profilaktiskas pārrunas” vai arī tā “profilaktēta”, taču nav minēts, ka attiecīgajai personai būtu izteikts iepriekšminētais brīdinājums, un lietās, kur atrodams šāds ziņojums par “profilaktēšanu”, nav atrodams arī brīdinājuma protokols. Šobrīd viennozīmīgi nav iespējams secināt, kādēļ vienā gadījumā VDK izveidoja protokolu par brīdinājuma izteikšanu, bet citā gadījumā aprobežojās tikai ar “profilaktiskām pārrunām”. Acīmredzot, šis jautājums būtu vēl pētāms sīkāk, taču abos gadījumos ir redzams, ka VDK par attiecīgās personas “sabiedriski bīstamajām darbībām” pirms brīdināšanas vai “profilakses” jau bija savākusi informāciju.

Savukārt VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieka ziņojumi VDK 10. daļas priekšniekam parasti pašā krimināllietā nemaz iekļauti nav, bet tie ir atrodami t.s. uzraudzības lietās. Šajos ziņojumos VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieks parasti informēja Arhīva un operatīvās

⁵³ Pieejams: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_7945.htm (skatīts: 20.12.2015.).

uzskaites daļas priekšnieku par to, ka ir ierosināta krimināllieta pret konkrētu personu vai arī par “pretpadomju aģitācijas faktu” un lūdza reģistrēt jauno krimināllietu uzskaitē. Šo ziņojumu galvenā vērtība slēpjas tajā, ka minētajos ziņojumos Izmeklēšanas daļas priekšnieks parasti norādīja, kuras VDK struktūrvienības “operatīvā” lieta ir bijusi par pamatu krimināllietas ierosināšanai, un minēti arī attiecīgo “operatīvo” lietu numuri⁵⁴. Nevienā citā krimināllietas un uzraudzības lietas dokumentā atsaucies uz šīm “operatīvajām” lietām nav. Diemžēl pašas šīs “operatīvās lietas” šobrīd pētniecībai nav pieejamas, jo daļa no tām, acīmredzot, izvestas no Latvijas teritorijas, daļa – iznīcinātas⁵⁵, un daļa, spriežot pēc publiski pieejamās informācijas, varētu būt uzkrātas Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centrā (SAB TDSC) un tādēļ nav pieejamas zinātniskajai izpētei. Fakts, ka šādu lietu eksistence ir pieminēta VDK dokumentos, apliecina, ka VDK attiecīgo krimināllietu ietvaros represētos cilvēkus “operatīvi izstrādāja” jau kādu laiku pirms uzsākta kriminālvajāšana pret šiem cilvēkiem.

Izpētot iepriekš minētās divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu krimināllietas, var secināt, ka oficiāls brīdinājums pirms kriminālvajāšanas bija izteikts vismaz četriem no šajās lietās tiesātajiem cilvēkiem (G. Astram, J. Barkānam, I. Cālītim un G. Freimanim)⁵⁶. Vēl par trim (L. Grantiņu, J. Vēveri un A. Zariņu) ir ziņas, ka ar viņiem VDK pārstāvji bija veikuši “profilaktiskas

⁵⁴ Attiecībā uz personām, kuras nokļuvušas VDK uzmanības lokā “pretpadomju” uzskatu dēļ, gan arī attiecībā uz personām, kurām ir nepieciešama atļauja darbam ar slepeniem dokumentiem VDK ieviesa t.s. “operatīvās” lietas. Galvenie to veidi bija šādi: *дело оперативной разработки (ДОР)* – operatīvās izstrādes lieta, *дело оперативной проверки (ДОП)* – operatīvās pārbaudes lieta, *дело оперативного розыска (ДОРОз)* – operatīvās meklēšanas lieta, *дело оперативного наблюдения (ДОН)* – operatīvās novērošanas lieta un *дело оперативного учета (ДОУ)* – operatīvās uzskaites lieta.

⁵⁵ Zālīte, Indulis. “LPSR VDK uzbūve un galvenie darba virzieni (1980. – 1991. g.)”, *Latvijas Vēsture. Jaunie un jaunākie laiki*, 1999., Nr.1, 117. lpp.

⁵⁶ LVA, 1986. f., 1. apr., 45317. l., 1. sēj., 12. – 15. lpp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 1. sēj., 47. – 50. lpp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 2. sēj., 145. – 147. lpp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-9274. l., 1. sēj., 39. – 42. lpp.

pārrunas”⁵⁷. Tā kā visos gadījumos “brīdinājumi” bija izteikti un “profilaktiskas pārrunas” veiktas vairākus gadus pirms viņu aresta un krimināllietu ierosināšanas pret viņiem, var secināt, ka šos septiņu cilvēkus VDK uzraudzīja jau ilgāku laiku pirms pret viņiem bija sāka kriminālvajāšana.

Savukārt no iepriekšminētajiem VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieka slepenajiem ziņojumiem diemžēl nav iespējams uzzināt, kad konkrēti ir uzsāktas tajās pieminētās “operatīvās” lietas. Tādēļ laika ziņā vienīgais, ko var secināt no šīm vēstulēm, ir pats fakts, ka par attiecīgajā krimināllietā arestētajiem cilvēkiem “operatīvās” lietas pirms viņu aresta vispār ir veidotas.

Taču ir vēl viena ļoti būtiska informācija, ko iespējams uzzināt no šiem VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieka slepenajiem ziņojumiem. Tajos ir pieminēta arī VDK struktūrvienība, saskaņā ar kuras materiāliem attiecīgā “operatīvā” lieta ir veidota. Politiskajās represijās vairumā gadījumu tā, protams, bija VDK 5. daļa⁵⁸, kas veica cīņu pret t.s. “ideoloģisko diversiju”. Taču divās citās lietās ir minēts, ka attiecīgā krimināllietā ierosināta pēc VDK 4. daļas (transporta pretizlūkošana) materiāliem⁵⁹. Šīs VDK struktūrvienības iesaisti politiskajās represijās, acīmredzot, var izskaidrot ar apstākli, ka viena no krimināllietām bija pret B. Grezinu, kas bija jūrnieks, savukārt otra – pret A. Sokurenko, kas bija civilās aviācijas pilots. Līdz ar to viņu profesijas bija to skaitā, kuras uzraudzīja VDK 4. daļa.

Grūtāk izskaidrot, kādēļ krimināllietu pret Rolandu Silaraupu ierosināja, pamatojoties uz VDK 6. daļas (ekonomiskā pretizlūkošana) materiāliem⁶⁰. Jābilst, ka sākumā R. Silaraups līdzās “apmelojošiem izdomājumiem” bija apsūdzēts arī par mēģinājumu iekļūt ASV vēstniecībā Maskavā. Acīmredzot, VDK darbinieku rīcībā bija kādi

⁵⁷ LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l., 2. sēj., 132. – 133. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45323. l., 7. sēj., 100. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l., 6. sēj., 89. - 92. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l., 7. sēj., 62. lp.

⁵⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l., uzraudzības lieta (u. l.), 1. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45317. l., u. l., 1. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., u. l., 1. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45323. l., u. l., 1. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-9274. l., u. l., 1. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., u. l., 1. lp.

⁵⁹ LVA, 1986. f., 1. apr., 45318. l., u. l., 1. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., u. l., 1. lp.

⁶⁰ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., u. l., 1. lp.

aģentu ziņojumi, ka R. Silaraups it kā vēlas nogādāt kādu slepenu informāciju uz ārzemēm. Tomēr sākotnējā apsūdzība par mēģinājumu iekļūt vēstniecībā bija atsaukta⁶¹.

Visbeidzot, vēl divas politiskās krimināllietas ierosinātas, pamatojoties uz VDK reģionālo nodaļu “operatīvajām” lietām. Informāciju par A. Tauberta veiktajiem uzrakstiem uz namu sienām apkopoja un “operatīvo” lietu veidoja LPSR VDK Rīgas pilsētas daļa⁶², savukārt lietu par V. Poļa-Āboliņa izplatītajām skrejlapām bija izveidojusi VDK Kuldīgas rajona nodaļa⁶³.

Kopumā, cik var spriest no minētajiem dokumentiem, “operatīvajās” lietās bija atrodami materiāli vismaz par 13 cilvēkiem (J. Barkānu, I. Cālīti, L. Doroņinu, G. Freimani, B. Grezinu, Ģ. Melngaili, V. Poli-Āboliņu, J. Rožkalnu, R. Silaraupu, A. Sokurenko, A. Taubertu, J. Vēveri un A. Zariņu). Taču tas vēl nenozīmē, ka par pārējiem pieciem divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados arestētajiem “operatīvās” lietas nav veidotas. Piemēram, lai arī līdz šim neesmu atradis tiešus pierādījumus tam, ka par Gunāru Astru arī ir veidota “operatīvā” lieta, tas tomēr nenozīmē, ka materiāli par viņu nav bijuši iekļauti kādā citā operatīvajā lietā. Ievērojot to, ka G. Astra 1961. gadā jau vienreiz bija sodīts par “pretpadomju aģitāciju un propagandu”, un 1979. gadā viņam bija izteikts oficiāls “brīdinājums”, likumsakarīgi pieļaut, ka VDK “operatīvo” informāciju par viņu vāca.

Taču arestētie un tiesātie nebija vienīgie, kurus VDK “profilaktēja”. Piemēram, no LPSR “apakšvienības” ziņojuma LPSR VDK izmeklēšanas daļas priekšniekam N. Ņevickim⁶⁴ izriet, ka par grāmatas *Baltijas republikas Lielā Tēvijas kara priekšvakarā* rādīšanu saviem kaimiņiem 1981. gadā uz VDK izsauca un “profilaktēja” Zeltīti Meistari⁶⁵, kura, cik zināms, nevienā tā laika politiskajā prāvā tiesāta

⁶¹ Skat. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 1. sēj., 26. – 27. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 3. sēj., 158. – 161., 170. – 178. lp.

⁶² LVA, 1986. f., 1. apr., 45337. l., u. l., 1. lp.

⁶³ LVA, 1986. f., 1. apr., 45303. l., u. l., 1. lp.

⁶⁴ Nikolajs Ņevickis, pulkvedis, VDK izmeklētājs, astoņdesmitajos gados – LPSR VDK izmeklēšanas daļas priekšnieks, ar 1990. gada 2. augusta Augstākās padomes prezidija lēmumu iekļauts Latvijas Republikas izmeklēšanas komitejas veidošanas grupā.

⁶⁵ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9274. l., 5. sēj., 157. lp

nebija. Minētais gadījums norāda, ka pat vienkārša grāmatu apmaiņa varēja būt par iemeslu, lai VDK sāktu interesēties par kādu cilvēku.

Krimināllietās iespējams atrast arī dokumentus, kas liecina, ka izmeklēto krimināllietu ietvaros VDK mēdza “pārbaudīt” arī attiecīgās lietas liecinieku “sabiedriski bīstamās” un “ideoloģiski kaitīgās” darbības⁶⁶. Lai arī tobrīd kriminālvajāšana pret šiem cilvēkiem nebija sākta, taču šīs “pārbaudes” liecina, ka par viņiem tika vākts “materiāls”. Ļoti iespējams, ka šis “materiāls” vākts ar aprēķinu, lai to vajadzības gadījumā varētu izmantot nākotnē. Piemēram, 1980. gadā krimināllietas pret I. Žukovski ietvaros VDK nolēma papildus “pārbaudīt” Gunāra Freimaņa darbību. Tobrīd nekādas represijas pret G. Freimani uzsāktas nebija, taču 1980. gadā savāktais “materiāls” pēc tam bija izmantots lietisko pierādījumu veidā jau 1983. gada krimināllietā pret G. Freimani un G. Astru⁶⁷.

Lai nu kā, bet uz šo bīdi var konstatēt, ka “brīdināti”, “profilaktēti” un “operatīvi izstrādāti” pirms aresta bija vismaz 15 no astoņpadsmit divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados represētajiem cilvēkiem. Savukārt to cilvēku skaits, par kuriem VDK bija kāds “materiāls” vai kuru darbības VDK “pārbaudīja”, bija krietni lielāks.

5. Pētniecības iespējas

VDK izmeklēto krimināllietu izpēte paver samērā plašas pētniecības iespējas dažādu nozaru speciālistiem – ne tikai vēsturniekiem, bet arī juristiem, valodniekiem un pat psihietriem.

5.1. Par psihiatrijas izmantošanu politiskajās represijās

Viena no Latvijas historiogrāfijā vismazāk pētītajām tēmām ir psihiatrijas izmantošana pret padomju režīma politiskajiem pretiniekiem. Tā kā šo represiju veidu izmantoja arī divdesmitā

⁶⁶ Piemēram, 1983. gadā VDK veica vismaz 28 cilvēku “sabiedriski bīstamo darbību” un “ideoloģiski kaitīgo” darbību pārbaudi (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 16. sēj., 6. – 55. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-9274. l., 5. sēj., 140. – 155. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 13. sēj., 1. – 6., 9. – 12. lp.).

⁶⁷ LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 6. sēj., 156. – 159., 178. – 187. lp.

gadsimta astoņdesmitajos gados, ir nepieciešams to pētīt sīkāk. Sprotams, ka bez psihiatrijas speciālistu palīdzības, šo tēmu pilnvērtīgi iztirzāt nav iespējams, tādēļ šeit aplūkoti tikai fakti, kas liecina par psihiatrijas izmantošanu vai izmantošanas mēģinājumiem divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politikajās krimināllietās.

Apskatāmajā laikā divās krimināllietās, kas bija ierosinātas par politikajiem “noziegumiem”, divas personas atzina par nepieskaitāmām⁶⁸: 1983. gadā – Ģedertu Melngaili⁶⁹, bet 1986. gadā – Anatoliju Sokurenko⁷⁰. Turklāt A. Sokurenko gadījumā bija veiktas pat trīs ekspertīzes. Vispirms 1986. gada 5. maijā viņu pārbaudīja Rīgas pilsētas psihoneiroloģiskā dispansera ekspertu komisija. Tā ambulatorajā ekspertīzē konstatēja, ka A. Sokurenko piemīt “psihisku noviržu pazīmes paranoīdālā sindroma veidā”, taču “klīniskās ainas neskaidrības dēļ” diagnozes noteikšanai rekomendēja stacionāru ekspertīzi⁷¹. Stacionāro ekspertīzi viņam 1986. gada 16. jūnijā veica Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas ekspertu komisija, kas “paranoīdālo sindromu” viņam vairs nekonstatēja, taču arī tā izvairījās no konkrētas diagnozes noteikšanas. Šī ekspertu komisija konstatēja A. Sokurenko “galvas smadzeņu bojājumus ar personības izmaiņām”, taču, lai “labāk noteiktu diagnozi”, prasīja viņu nosūtīt uz V. Serbska vārdā nosaukto Vissavienības zinātniski pētniecisko vispārējās un tiesu psihiatrijas institūtu Maskavā⁷². Taču arī šis institūts, kurš tolaik jau bija ieguvis bēdīgu slavu ar to, ka regulāri atzina cilvēkus par nepieskaitāmiem viņu politisko, reliģisko vai citu uzskatu dēļ, savā pirmajā ekspertīzē 1986. gada 14. augustā vispār neminēja nekādu diagnozi, bet pieprasīja ekspertīzes termiņu

⁶⁸ LPSR Kriminālkodeksa 11. pants noteica, ka „pie kriminālatbildības nav saucama persona, kas sabiedriski bīstama nodarījuma izdarīšanas laikā atradusies nepieskaitāmības stāvoklī, tas ir nav varējusi apzināties savu darbību vai to vadīt hroniskas gara slimības, gara darbības pārejošu traucējumu, plānprātības vai citāda slimīga stāvokļa dēļ. Šādai personai pēc tiesas lēmuma var piemērot medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus [..].”

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. Avots, 1984, 12. – 13. lpp.)

⁶⁹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 10. sēj., 289. – 296. lp.

⁷⁰ LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 3. sēj., 143. – 146. lp.

⁷¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 3. sēj., 107. – 108. lp.

⁷² LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 3. sēj., 115. – 129. lp.

pagarināt⁷³. Tikai 8. septembrī tā paša institūta ekspertu komisija konstatēja, ka A. Sokurenko jau no 1984. gada esot saasinājies viņa “slimīgais stāvoklis”, kā rezultātā viņš vairs nav spējis kontrolēt savu rīcību, un uz šī pamata eksperti viņu atzina par nepieskaitāmu⁷⁴.

Lai arī nav vēsturnieka kompetencē apstrīdēt psihiatrijas speciālistu slēdzienus, taču vismaz divas lietas raisa šaubas. Pirmkārt, visās ekspertīzēs A. Sokurenko personības attīstības un psihiskā stāvokļa aprakstos ir pieminēti viņa “apzināti nepatiesie izdomājumi, kas diskreditē padomju valsts un sabiedrisko iekārtu”, t.i. viņa uzskati par Padomju Savienību. Otrkārt, psihiatru slēdzienos esošie A. Sokurenko personības un psihiskā stāvokļa apraksti ir ļoti līdzīgi, taču secinājumi tajos atšķiras. Tieši tāpat arī Ģ. Melngaiļa personības attīstības un psihiskā stāvokļa aprakstos ir pieminēti viņa sakari ar “pretpadomju latviešu emigrantu organizāciju” un “apmelojošu ziņu”, kas kaitē “PSRS interesēm”, nodošana uz ārzemēm⁷⁵. Līdz ar to pamatots ir jautājums, cik objektīvi var būt šādi psihiatru slēdzieni, ja cilvēka politiskie uzskati un sakari ar ārzemēm tajos uzskatīti par psihiskas saslimšanas pazīmēm. Tā kā abām personām noteikta piespiedu ārstēšana psihiatriskajā slimnīcā⁷⁶, tad faktiski viņi bija izolēti no sabiedrības un atradās apstākļos, kas pielīdzināmi ieslodzījumam.

Lai arī par nepieskaitāmiem no 1981. līdz 1986. gadam bija atzīti “tikai” divi no 18 politiskajās prāvās tiesātajiem, tomēr no dokumentiem izriet, ka VDK izmeklētāji apšaubīja vēl vismaz astoņu citu personu (Z. Baloža, J. Barkāna, R. Bitenieka, L. Grantiņa, B. Grezina, V. Poļa-Āboliņa, A. Tauberta un A. Zariņa) psihisko veselību un prasīja viņiem visiem veikt psihiatriskās ekspertīzes. Turklāt vairumā gadījumu, kā viens no argumentiem šaubām par šo cilvēku psihisko veselību VDK izmeklētāju lēmumos par ekspertīzes noteikšanu, bija minēts apstākļi, ka šīs personas veikušas “apmelojošu izdomājumu izplatīšanu”⁷⁷. VDK izmeklētāju vēlme tik

⁷³ LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 3. sēj., 141. lp.

⁷⁴ LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 3. sēj., 143. – 146. lp.

⁷⁵ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 10. sēj., 267. – 268., 289. – 296. lp.

⁷⁶ LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 4. sēj., 40., 44. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 13. sēj., 302., 311. lp.

⁷⁷ LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l., 2. sēj., 75. – 77., 81. – 83. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45303. l., 3. sēj., 16. – 17. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45317. l., 2. sēj., 32. – 33., 38. –

bieži noskaidrot apsūdzēto psihisko stāvokli, par pamatojumu minot viņu politiskos uzskatus, vedina uz domu, ka VDK izmeklētājiem ir bijis dots uzdevums meklēt psihiskas novirzes politiskajos “noziegumos” apsūdzētām personām. Lai arī tieša dokumentāra apstiprinājuma šādai hipotēzei nav, taču citādi izskaidrot šādu tendenci nevar.

5.2. Par dažiem citiem represiju aspektiem

Pratināšanas protokolu sākumā parasti ir ziņas par pratināmo personu un, cita starpā, šajos protokolos ir aile, kurā jānorāda ziņas par to, vai pratināmā persona ir agrāk sodīta. Ja pratinātā persona agrāk ir bijusi sodīta, tad parasti ailē ierakstīja attiecīgās personas tiesāšanas gadu, kā arī attiecīgo normu, kas bijusi par pamatu apsūdzībai. Līdz ar to šajā ailē esošā informācija paver veselu virkni potenciālo pētniecības iespēju. Pirmkārt, tā ļauj noteikt – cik bieži agrāk sodītie cilvēki (sevišķi politiski represētie) vēlākajos gados bija saukti uz dažādām pratināšanām citu politisko krimināllietu sakarā. Šo protokolu izpēte ļautu noteikt vismaz aptuveno intensitāti vienas vai otras personas izsaukšanai uz pratināšanām. Otrkārt, tas protams, ļautu noskaidrot – cik daudz un cik sīki bijušie politieslodzītie deva liecības pret jaunajās lietās apsūdzētajiem cilvēkiem (it sevišķi, ja ir zināms, ka apsūdzētais un liecinieks agrāk bijuši pazīstami). Jāatzīmē, ka abi minētie aspekti, cik zināms, līdz šim nav pētīti. Taču būtiskāks ir trešais aspekts, t.i. pratināšanas protokolos esošā informācija par pratinātā agrāko sodāmību var saturēt ziņas par tādām sodāmībām, kas līdzšinējos uzziņu līdzekļos vai historiogrāfijā dažādu iemeslu dēļ nav atrodama⁷⁸.

39. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45318. l., 2. sēj., 32. – 34. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45337. l., 6. sēj., 17. – 18. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45344. l., 3. sēj., 223. – 228. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l., 6. sēj., 45. – 46., 56. – 57. lp.

⁷⁸ Jāņem vērā, ka pratināšanas protokolu ailēs ierakstītā informācija par agrāko sodāmību vai tās neesību nevar uzskatīt par pilnīgi drošīgamu. Piemēram, Pēteris Štokmanis 1983. gada 25. aprīļa pratināšanas protokolā minējis, ka viņš agrāk nav bijis sodīts (skat. LVA, 1986. f., 2. apr., P-9274. l., 4. sēj., 184. lp.), taču no citiem avotiem ir zināms, ka P. Štokmanis 1961. gadā bija notiesāts ar brīvības atņemšanu uz 3 gadiem par “pretpadomju aģitāciju” (skat. LVA, 1986. f., LPSR Iekšlietu ministrijas Informācijas centra kartotēka, uzskaites kartīte par Pētera Štokmaņa sodāmību 1961. gadā; LVA, 1986. f., 1. apr., 43958. l.).

Piemēram, Gunāra Astras otrā sieva Herta Līvija Astra (pirms laulībām ar Gunāru Astru viņas uzvārds bija Vagale), cik zināms no presē atrodamās informācijas, arī agrāk ir bijusi arestēta un tiesāta⁷⁹. Taču viņas vārdu velti meklēt uzziņu krājumā par politiski represētajiem Latvijas iedzīvotājiem⁸⁰. No 1983. gada 20. septembra pratināšanas protokola ir redzams, ka viņa tiesāta 1963. gadā atbilstoši LPSR Kriminālkodeksa 174. pantam⁸¹ par apzināti nepatiesas liecības došanu. Nezinot detaļas, sākotnēji var izskatīties, ka šādai apsūdzībai nav nekāda sakara ar politiku. Taču jāņem vērā, ka Herta Līvija Vagale bija lieciniece 1962. gada t.s. "Baltijas federācijas" politiskajā prāvā. Saskaņā ar līdž šim publicēto informāciju viņa lietā nedeļa tādas liecības, kas bija nepieciešamas apsūdzībai⁸², tādēļ viņu 1963. gadā arestēja un piesprieda ieslodzījumu uz 6 mēnešiem. Tātad šajā gadījumā presē atrodamā informācija liecina, ka H. L. Vagale faktiski ir represēta politisku iemeslu dēļ. Ievērojot minēto, 1983. gada 20. septembra pratināšanas protokolā atrodamā informācija var kalpot kā izejmateriāls, kas palīdz meklēt dokumentus un pētīt H. L. Vagalei piespriedtā soda patiesos iemeslus.

Cits piemērs. 1983. gada 15. jūnija Ivara Žukovska pratināšanas protokolos ir norādīts, ka viņš bijis sodīts jau 1968. un 1974. gadā⁸³. Savukārt grāmatā *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940 – 1986* ir atrodama informācija par I. Žukovska arestu tikai 1980. gadā⁸⁴. Lai arī jautājumi par I. Žukovska agrākajām sodāmībām, viņa personību u.c. ar viņu saistītajiem jautājumiem prasa atsevišķu izpēti, taču arī šis piemērs norāda, ka minētajos protokolos atrodamā informācija jau pati par sevi sniedz plašākas ziņas un der par izejmateriālu sīkākai izpētei.

⁷⁹ Skat., piemēram, *Londonas Avīze*, Nr. 1907, 1984, 3. februāris, 1., 6. lpp.; *Latvija Amerikā*, Nr.51/52, 1987, 19. februāris, 2. lpp.

⁸⁰ Skat. *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940 – 1986*. Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999.

⁸¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 5. sēj., 164. lp.

⁸² Skat. *Londonas Avīze*, Nr. 1907, 1984, 3. februāris, 1., 6. lpp.; *Latvija Amerikā*, Nr.51/52, 1987, 19. decembris, 2. lpp.

⁸³ Skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 5. sēj., 68. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-9274. l., 4. sēj., 214. lp.

⁸⁴ *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940 – 1986*. Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999, 898. lpp.

5.3. Par politiskajās represijās iesaistītajām amatpersonām

Cits potenciālais pētniecības virziens, ko iespējams veikt, apkopojot informāciju no VDK izmeklētajām krimināllietām, ir noskaidrot politiskajās represijās iesaistītās VDK, prokuratūras un tiesu sistēmas amatpersonas.

Pamatots ir jautājums, ko uzskatīt par politiskajās represijās iesaistītajām amatpersonām. Plašākā nozīmē tās, protams, būtu PSKP un PSRS valsts institūciju amatpersonas, kas deva pavēles, rīkojumus, kā arī dažādus citus norādījumus par represijām pret konkrētām personām vai sociālajām grupām. Ja attiecībā uz Staļina laiku šādus dokumentus ir iespējams atrast, tad attiecībā uz divdesmitā gadsimta astoņdesmitajiem gadiem šādu dokumentu ir vai nu ārkārtīgi maz, vai pat to nav vispār. Piemēram, zināms, ka PSRS laikā bija izplatītas t.s. “telefona tiesības”, t.i., kad kāda augstāka ranga amatpersona pa tālruni piezvanīja kādai citai amatpersonai un mutvārdos deva tam uzdevumus vai norādījumus, kas būtu darāms tajā vai citā jautājumā⁸⁵. Ir pamats uzskatīt, ka līdzīgu praksi piekopa arī politiskajās represijās⁸⁶. Turklāt šādos gadījumos nesaglabājās nekādi dokumenti, kuros dotās norādes būtu fiksētas un ar kuru palīdzību “norādījumu” došanu būtu iespējams pierādīt. Savukārt dokumentos šādu “norādījumu”

⁸⁵ Piemēram, bijušais Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Preiļu rajona komitejas un vēlāk Liepājas rajona komitejas pirmais sekretārs Alfrēds Čepānis atceras, kā viņam zvanījis LKP CK otrais sekretārs un pieprasījis “razobratsja” ar Preiļu Komjaunatnes pirmo sekretāru Vilhelmu Veļecku, bet vēlāk citi LKP CK darbinieki “zvanīja un stāstīja, kā tieši vajag sadot pa spārniem Veļeckim” (skat. *Latvijas Avīze*, Nr. 19, 2005, 21. janvāris, 5. lpp.). Savukārt bijušais Rīgas Komjaunatnes sekretārs Jānis Āboltiņš, apraksta to, kā LKP Rīgas pilsētas Ļeņina rajona komitejas pirmais sekretārs V. Markots pa telefonu paziņojis J. Āboltiņa iepriekšējās darba vietas vadībai lēmumu J. Āboltiņu pārcelt uz darbu Komjaunatnes struktūrās. Turklāt šī apraksta beigās J. Āboltiņš saka, ka LKP attiecīgā rajona “pirmajam sekretāram nevajadzēja ilgi runāt pa telefonu, lai visas zemākstāvošās dvēseles viņam padevīgi teiktu – jā.” (skat. Āboltiņš, Jānis. *Biju biedrs, tagad kungs*. Rīga: Jakubāna un Hānberga bibliotēka, 1992, 9. – 10. lpp.

⁸⁶ Piemēram, bijušais LPSR Augstākās tiesas priekšsēdētājs Gvido Zemribo atceras, ka tas Augstākās tiesas loceklis, kas izskatīja politiskās lietas, vismaz vienā lietā pat sodu bija saskaņojis ar VDK. Savukārt vēlāk, jau 1988. gadā LKP CK otrais sekretārs Vitālijs Soboļevs izsauca G. Zemribo pie sevis un pieprasīja, lai viņš iesniedz protestu par spriedumu M. Lujāna krimināllietā (skat. Zemribo, Gvido, Guļevska, Lia. *Darbs dara cilvēku*. Rīga: Jumava, 2015, 82., 95. – 96. lpp.).

eksistenci iespējams pierādīt tikai atsevišķos gadījumos un pamatā no netiešām norādēm.

Piemēram, 1986. gada 1. aprīlī Rīgas pilsētas Maskavas rajona prokurora vietnieks V. Šihovs min, ka krimināllietu pret A. Sokurenko nodos izmeklēšanai VDK “saskaņā ar mutisku vienošanos”.⁸⁷ Lai arī šajā gadījumā ir runa par vienošanos mutvārdos ar LPSR prokurora palīgu V. Bataragu, tomēr, ņemot vērā tā laika nomenklatūras hierarhijas īpatnības, visticamāk, ka vienošanās par šīs (droši vien arī pārējo 1986. gada politisko krimināllietu) nodošanu VDK izmeklēšanai bija pieņemta augstāku amatpersonu līmenī. Tāpat vairākos dokumentos ir minēts, ka krimināllietu pret R. Bitenieku un L. Grantiņu prokuratūra nodeva tālākai izmeklēšanai VDK “saskaņā ar Latvijas PSR prokurora [Jāņa Dzenīša G.Z.] norādījumu”⁸⁸.

Saprotams, ka daudz vieglāk ir pierādīt to amatpersonu (izmeklētāju, prokuroru, tiesnešu) iesaisti politiskajās represijās, kas bija tieši iesaistīti attiecīgo lietu izmeklēšanā un iztiesāšanā. Šajā gadījumā ir runa par tām amatpersonām, kas pieņēma lēmumus par arestiem un krimināllietu ierosināšanu, kas īstenoja kratīšanas un pratināja, kas izvirzīja un uzturēja apsūdzības, kas iztiesāja krimināllietās, kā arī veica citas procesuālās darbības. Krimināllietās ir atrodami šo amatpersonu sastādītie dokumenti, norādīti viņu amati un pašu šo amatpersonu paraksti. Līdz ar to, metodiski apstrādājot šajās krimināllietās esošo informāciju, ir iespējams izveidot politisko represiju reālo izpildītāju sarakstus.

5.4. *Par VDK struktūru*

VDK izmeklētās krimināllietas satur arī informāciju par VDK struktūru un personālu. Ievērojot to, ka ir maz saglabāties LPSR VDK centrālā “aparāta” svarīgāko organizatorisko un pastāvīgo darbību reglamentējošo dokumentu, lielākoties tādēļ, ka daudz LPSR VDK dokumentu bija izvesti uz Krieviju, tad svarīgi ir jebkuri citi dokumenti,

⁸⁷ LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 1. sēj., 72. lp.

⁸⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l., 1. sēj., 3. – 5. lp.

kas sniedz autentisku informāciju par šiem jautājumiem. Šim nolūkam izmantojamas arī VDK izmeklētās krimināllietas⁸⁹.

Protams, ka krimināllietu dokumentos parādās LPSR VDK priekšsēdētāju vārdi un paraksti, jo viņi parakstīja vairākus procesuālos dokumentus, piemēram, lēmumus par krimināllietas ierosināšanu un apsūdzības rakstus. Tiesa gan, šo informāciju par LPSR VDK priekšsēdētājiem nevar uzskatīt par sevišķi vērtīgu, ja neskaita pašu faktu par attiecīgās amatpersonas dalību konkrētas personas represēšanā, jo par VDK priekšsēdētājiem samērā plaša informācija ir atrodamā pat tā laika presē. Dažkārt krimināllietās ir atrodamī arī dažu LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieku uzvārdi un paraksti. Šī informācija jau ir salīdzinoši vērtīgāka, jo, ja informāciju par LPSR VDK priekšsēdētāja iecelšanu vai atcelšanu no amata var atrast arī oficiālajos tā laika izdevumos, piemēram, *LPSR APP Ziņotājā*, tad attiecībā uz priekšsēdētāja vietniekiem šī informācija jau ir skopāka un fragmentārāka. Līdz ar to ir iespējama situācija, ka publiski pieejamajos avotos atrast informāciju par konkrēto LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieku ir problemātiski. Tādēļ VDK priekšsēdētāja vietnieka pieminēšana krimināllietā var noderēt kā atskaites punkts, lai varētu meklēt padziļinātu informāciju par attiecīgo cilvēku.

Visvairāk VDK izmeklētās krimināllietas satur informāciju par LPSR VDK izmeklēšanas daļu un tās personālsastāvu. Piemēram, izskatot visas šajā ziņojumā aplūkotās krimināllietas, var secināt, ka vismaz laikā no 1981. līdz 1986. gadam šīs VDK struktūrvienības priekšnieks bija pulkvedis N. Ņevickis⁹⁰. Tāpat iespējams konstatēt, ka šī VDK daļa ir bijusi sadalīta vairākās nodaļās, jo dažiem VDK izmeklēšanas daļas darbiniekiem amats ir minēts "Izmeklēšanas daļas nodaļas priekšnieks"⁹¹, taču šo nodaļu nosaukumus vai numurus

⁸⁹ Šajā apakšnodaļā minētie dati ir apkopoti tabulā "Politiskajās represijās iesaistītie VDK darbinieki". Pēc visu datu apkopošanas un apstrādes tabula tiks iesniegta Latvijas PSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisijai.

⁹⁰ Piemēram, skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45303. l., 1. sēj., 1a., 25. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45303. l., 2. sēj., 13. – 14., 105. – 108. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45303. l., 3. sēj., 49. – 57. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 1. sēj., 25., 156. – 158. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 3. sēj., 170. – 178. lp.

⁹¹ Piemēram, Voldemārs Dembovskis (skat. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 1. sēj., 1. lp.); Andris Strautmanis (skat. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 1. sēj., 25., 156. – 158. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 3. sēj., 170. – 178. lp.). A. Strautmanis (dz.

krimināllietās atrast nevar. Tāpat no krimināllietām iespējams uzzināt arī šīs VDK Izmeklēšanas daļas amatu nosaukumus, gradāciju, to sasaisti ar militārajām pakāpēm un personas, kas šos amatus ir ieņēmušas. Piemēram, VDK sevišķi svarīgo lietu vecākajam izmeklētājam (augstākā no izmeklētāju amata pakāpēm)⁹² parasti bija majora vai apakšpulkveža militārā pakāpe, retāk – kapteiņa dienesta pakāpe⁹³.

Attiecībā uz citām VDK struktūrvienībām salīdzinoši vairāk informācijas no krimināllietām iespējams iegūt par VDK teritoriālajām nodaļām. Piemēram, ja “parastas” VDK rajona nodaļas priekšnieks varēja būt majora vai pat kapteiņa dienesta pakāpē⁹⁴, bet svarīgākos dzelzceļa mezgļos – apakšpulkveža dienesta pakāpē⁹⁵, tad Liepājas pilsētas un ostas daļas priekšnieks bija pulkveža dienesta pakāpei atbilstošs amats⁹⁶. Šādā veidā apkopojot informāciju, iespējams gūt

1946) bijis LPSR VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētājs, no 1985. gada līdz 1990. gada LPSR VDK Izmeklēšanas daļas nodaļas priekšnieks, no 1990. gada līdz 1991. gadam Latvijas Republikas VDK organizētās noziedzības apkarošanas daļas 1. nodaļas priekšnieks, vēlāk Latvijas Republikas Drošības policijas 1. galvenās pārvaldes priekšnieka vietnieks, no 2000. gada iekšlietu ministra M. Segliņa padomnieks, pulkvedis.

⁹² VDK izmeklētāju gradācija bija šāda: zemākā pakāpe – izmeklētājs, nākamā pakāpe – vecākais izmeklētājs un augstākā pakāpe – sevišķi svarīgo lietu vecākais izmeklētājs.

⁹³ Piemēram, sevišķi svarīgo lietu vecākais izmeklētājs apakšpulkvedis Elmārs Bērziņš (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 1. sēj., 16., 18., 56. – 58. lp.); sevišķi svarīgo lietu vecākais izmeklētājs apakšpulkvedis Vilnis Leinarts (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l., 1. sēj., 1c. – 2., 33., 36., 96. – 97., 173. – 175. lp.); sevišķi svarīgo lietu vecākais izmeklētājs majoris Jānis Stikāns (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l., 1. sēj., 5. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l., 2. sēj., 136. – 147., 228. – 236. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l., 7. sēj., 61. – 106. lp.); sevišķi svarīgo lietu vecākais izmeklētājs kapteinis A. Strautmanis (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 3., 6. sēj.).

⁹⁴ Piemēram, 1981. gadā LPSR VDK Kuldīgas rajona nodaļas priekšnieks bija majoris A. Rusmanis (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45303. l., 1. sēj., 30. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45303. l., 3. sēj., 23. lp.), bet Dobeles rajona nodaļas priekšnieks bija kapteinis Vladimirs Fjodorovs (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l., u. l., 40. lp.).

⁹⁵ Piemēram, 1982. gadā LPSR VDK Rēzeknes pilsētas un dzelzceļa stacijas nodaļas priekšnieks bija apakšpulkvedis E. Zalāns (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45317. l., 1. sēj., 25., 31. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45317. l., 2. sēj., 62., 90. – 92. lp.).

⁹⁶ Piemēram, 1981. gadā LPSR VDK Liepājas pilsētas un ostas nodaļas priekšnieks bija pulkvedis J. Bērziņš (skat. LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l., 2. sēj., 140., 141. lp.).

priekšstatu par to, kuras LPSR VDK teritoriālās struktūrvienības VDK vadība atzina par svarīgākajām.

Vismazāk informācijas VDK izmeklētajās krimināllietās iespējams atrast par LPSR VDK centrālo struktūru Rīgā. Tie VDK darbinieki, kas nestrādāja Izmeklēšanas daļā, parasti parakstījās: “VDK darbinieks”, “VDK apakšvienības priekšnieka vietnieks”, “VDK apakšvienības priekšnieks” un līdzīgā veidā. Piemēram, LPSR VDK „darbinieki apakšpulkvedis Laksis, majors Leismanis, kapteinis Robežnieks, majors Jelkovs, leitnants Šneiderš”⁹⁷; “LPSR VDK apakšvienības priekšnieks Gothards”⁹⁸. Līdz ar to no šādas informācijas iespējams uzzināt vien to, vai attiecīgais VDK darbinieks ir dokumenta sastādīšanas laikā bijis kādā vadošā amatā. Dažos gadījumos gan šo informāciju iespējams nedaudz precizēt no attiecīgā VDK “darbinieka” militārās dienesta pakāpes. Piemēram, ja “VDK darbinieks” norādījis savu dienesta pakāpi – apakšpulkvedis –, tad saprotams, ka runa ir par diezgan augsta ranga darbinieku. Taču ne vienmēr šī militārā pakāpe ir norādīta, kas nozīmē, ka šādā gadījumā var konstatēt vien to, ka kāds Bērziņš ir VDK darbinieks.

Tiesa, arī šai VDK iekšējai konspirācijai gadījās izņēmumi. Piemēram, apakšpulkvedis Anatolijs Rancāns vairāku krimināllietu dokumentos no 1981. līdz 1983. gadam minēts kā LPSR VDK “apakšvienības” priekšnieks, taču no viena dokumenta var tomēr konstatēt, ka 1981. gadā viņš bijis VDK 10. daļas priekšnieks⁹⁹. Vēl savdabīgāks ir Bruno Šteinbrika – bijušā VDK virsnieka un LPSR iekšlietu ministra – piemērs. 1983. gada 4. janvāra pavadvēstulē Izmeklēšanas daļas priekšniekam N. Ņevickim B. Šteinbrika amats minēts “VDK daļas priekšnieks”, taču pats daļas numurs ir aizkrāsots. Tomēr, apskatot šo dokumentu pret gaismu, ir redzams, ka viņš ir bijis VDK 2. daļas priekšnieks¹⁰⁰ (pretizlūkošanas daļa). Minētais piemērs

⁹⁷ LVA, 1986. f., 2. apr., P-9274. l., 5. sēj., 2. lp. Dokumentā runa ir par VDK darbiniekiem Kārli Laksi (1932-1998), Valdi Leismani (1944-2009), Aldi Robežnieku un Ivaru Šneideru.

⁹⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 45307. l., 3. sēj., 370. lp. Voldemārs Fridrihs Gothards (dzimis 1929), studējis jurisprudenci LVU, pēc tam sācis strādāt LPSR valsts drošības iestādēs; vēlāk bijis LPSR VDK 5. daļas 1. nodaļas priekšnieks. Pēc PSRS sabrukuma dzīvojis Krievijā, tad atgriezies Latvijā, pensionējies.

⁹⁹ LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l., u. l., 40. o. p., 43., 44. lp.

¹⁰⁰ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 1. sēj., 7. lp.

parāda, ka pat VDK iekšienē gadījās “modrības” trūkums, kas tagad ļauj iegūt vairāk informācijas par šo institūciju.

Tātad kopumā var secināt, ka, apkopojot informāciju no VDK izmeklētajām krimināllietām, ir iespējams izveidot zināmu priekšstatu par VDK struktūru un to, kādas militārās pakāpes kādiem VDK amatiem atbilda.

5.5. Par VDK dokumentu valodu

Nobeigumā kā vēl vienu no iespējamiem pētniecības virzieniem var minēt VDK dokumentu valodnieciskās īpatnības. Jebkuru oficiālu dokumentu sastādītājiem ar laiku izveidojas savs noteikts stils vai pat žargons, kurā dokumentus sastāda. Tā kā VDK bija okupācijas varas izveidota institūcija, kas apkalpoja šo varu, tad likumsakarīgi, ka VDK dokumentos parādās arī PSRS okupācijas laika oficiālajiem dokumentiem raksturīgais žargons. Divas spilgtākās šī žargona iezīmes bija plaša komunistiskās propagandas terminoloģijas izmantošana oficiālajos dokumentos, kā arī daudz un dažādu rusismu vai arī krievu valodas formu izmantošana tajos VDK dokumentos, kas bija rakstīti latviešu valodā.

Iepriekš jau minēts, ka šajā ziņojumā aplūkoto politisko prāvu apsūdzības raksti un attiecīgi arī tiesas spriedumi, kas daļēji norakstīti no šiem apsūdzības rakstiem, bija pārplūdināti ar dažādām propagandai raksturīgām frāzēm par “sociālistiskās revolūcijas iekarojumiem”. Tādēļ šeit minēšu dažus piemērus, kas spilgti parāda rusismu izmantošanu latviešu valodā rakstītajos LPSR VDK dokumentos.

1981. gadā VDK izmeklētājs Mārtiņš Neilands rakstīja VDK Kuldīgas rajona daļai: “[..] lūdzam nodibināt cilvēkus, kuri ir vēl atraduši [..] izplatītās skrejlapas.”¹⁰¹ Secināms, ka teikums ir burtisks tulkojums no krievu valodas: “[..] просим устанавить людей [..].”

Vēl burtiskāku tulkojumu no krievu valodas 1983. gada Gunāra Astras pratināšanas protokolā ir ierakstījis VDK izmeklētājs Arvils Pūris: “No eksperta atzinuma Nr. 56 no 1983. gada 15. jūlija seko, ka rokraksta tekstu [..] esiet izpildījis Jūs.”¹⁰² Arī šis teikums ir

¹⁰¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 45303. l., 3.sēj., 25. lp

¹⁰² LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 2.sēj., 215. lp

burtiski tulkots no krievu valodas: “Из экспертного заключения от 15 июля 1983 года следует, что рукописный текст [...] выполнен Вами”, lai gan dokuments ir rakstīts latviešu valodā.

Vēl trešais piemērs. 1983. gadā VDK izmeklētājs V. Leinarts rakstīja kolhoza “Sarkanais strēlnieks” priekšsēdētājam: “[...] lūdzu izsūtīt uz mūsu adresi raksturojumu uz bijušo [...] darbinieci”¹⁰³. Atkal jau ir acīmredzams, ka šis teikums ir burtisks tulkojums no krievu valodas: “[...] просим выслать на наш адрес характеристику на бывшую [...] работницу”.

Jāņem vērā, ka visi minētie dokumenti bija rakstīti latviešu valodā, un VDK darbinieki, kas šos dokumentus rakstīja (precīzāk – parakstīja), arī bija latvieši. Līdz ar to rodas pamatots jautājums, vai pie šāda rakstības stila vainojams izglītības trūkums, vai arī tā bija viņu vadības prasība lietot latviešu valodas dokumentos šādas krievu valodas formas, kas latviski skan izteikti neveikli. Ļoti iespējams, ka attiecīgie darbinieki, uzsākot darbu VDK, bija iemācīti rakstīt dokumentus šādā veidā un vēlākajos gados par to vairs neaizdomājās.

Valodniekiem un iespējams arī juristiem šie VDK dokumenti varētu būt interesants avots, lai pētītu latviešu valodas un nozares terminoloģijas izmaiņu tendences okupācijas laikā.

Galvenie secinājumi

Ievērojot ierobežoto pētniecības laiku, kādēļ nav aptvertas visas divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu LPSR VDK izmeklēto krimināllietas, plašāka rakstura secinājumi no salīdzinoši ierobežota avotu apjoma būtu pārāgri. Tādēļ tālāk minētie secinājumi vairāk uzskatāmi par pagaidu secinājumiem.

Pirmkārt, ir konstatēti vairāki gadījumi, kad VDK izmeklēja tādas krimināllietas, kuru izmeklēšana formāli tās kompetencē neatradās. Tā kā vienīgā institūcija, kuras rokā tolaik bija tik liela vara, lai varētu piespiest tiesu varas un prokuratūras amatpersonas uz šādu situāciju nereaģēt, bija Komunistiskās partijas vadība, ir pamats pieļaut, ka šādas VDK darbības akceptēja arī LKP augstākās amatpersonas.

¹⁰³ LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 1. sēj., 74. lp

Otrkārt, divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiski represēto vidū nebija sabiedrībā tolaik pazīstamu kultūras, zinātnes vai sabiedrisko darbinieku. Šāds apstāklis rada iespaidu, ka cilvēki, kurus mēdz apzīmēt ar terminu “radošā intelīgences” zināmā mērā tolaik ir bijusi atrauta no pretošanās kustības okupācijas varai. Tomēr pagaidām šo tēzi nevar uzskatīt par pierādītu, un šī jautājuma izpētei turpmāk būtu jāpievērš uzmanība.

Treškārt, vairāki tā laika krimināllietās atrodamie dokumenti satur informāciju, kas tieši pierāda faktu, ka vismaz daļu no politiskajās prāvās tiesātajiem cilvēkiem VDK uzraudzīja jau ilgāku laiku pirms viņu aresta. Turklāt dokumenti pierāda, ka VDK vāca “materiālus” arī par to cilvēku “politiski kaitīgajām” darbībām, kas politiskajās prāvās bija liecinieku statusā. Šis fakts apstiprina tēzi, ka vismaz daļu no politiskajās krimināllietās iesaistītajiem lieciniekiem VDK amatpersonas faktiski uzskatīja par potenciāliem aizdomās turamajiem.

Ceturtkārt, VDK izmeklētās krimināllietas, cita starpā, satur informāciju par psihiatrijas izmantošanu politiskajās represijās. Līdz ar to VDK zinātniskajai izpētei būtu jāpiesaista psihiatrijas speciālisti, kas būtu kompetenti izvērtēt psihiatrijas ekspertu slēdzienos ietvertu diagnostiku, tās atbilstību pamatojumiem par attiecīgo personu atzīšanu par nepieskaitāmām un piespiedu ārstēšanas noteikšanu šīm personām.

The KGB and Political Repressions in Occupied Latvia within the Eighties of XX Century: Perspectives of Research

In the occupied Latvia, the most typical political ‘crimes’ during the 1980s were ‘anti-Soviet agitation and propaganda’ (Article 65 of the LSSR Criminal Code) and ‘dissemination of knowingly false fabrications that defame the Soviet state and social system’ (Article 183.¹ of the LSSR Criminal Code). The definitions for both these ‘crimes’ in the LSSR Criminal Code are very alike, and frequently it is hard to determine, why did a person had been accused on the basis of the Article 65 in one case, yet in another the accusation had been based on the Article 183.¹. According to the LSSR Code of Criminal Procedure the KGB was responsible for investigation proceedings in cases of ‘anti-Soviet agitation and propaganda’, yet investigation of ‘dissemination of knowingly false fabrications’ was a responsibility of prosecutors’ office. However, there are at least four examples during the period from 1981 to 1986, when the KGB carried out investigation in cases on ‘dissemination of knowingly false fabrications’.

The content analysis of the political criminal cases investigated by the KGB, provides a possibility to construct a ‘social portrait’ of persons arrested by the KGB. Some key-aspects are provided. Starting from 1981 to 1986 there were at least 18 arrested persons in Latvia who had been accused of ‘anti-Soviet agitation and propaganda’ and ‘dissemination of knowingly false fabrications’. Probably the number of accused persons was bigger in reality. Six of these 18 persons were born between 1922 and 1931, therefore, they had a personal experience living in Latvia before the Soviet occupation. Another 12 were born between 1944 and 1965. Sixteen of these 18 were Latvians, one was Russian, another one – Ukrainian. As for education census – three of these 18 persons had got a higher education, another 15 – either primary or secondary education.

Probably the political repressions could be a reason, why their education census (at least for some of them) was lower than it could potentially be. Thirteen of these 18 persons had obtained technical professions and just one of them represented humanities and social sciences (teacher). The mentioned phenomenon needs further research.

The criminal cases investigated by the KGB contain several documents on the surveillance of people. First are 'warnings'. The 'warning' was a procedure when somebody was called to visit the KGB, where the representative of the KGB demanded to stop the 'anti-government activities'. Another documents which prove that the KGB surveilled people are reports on the 'prophylaxis discussions'. Third are the classified reports from the chief of the Investigation department of the KGB to the chief of the 10th department the KGB responsible for the archive and operative account. A reference on the 'operational prospecting' case usually was made in these reports. Unfortunately, these 'operational prospecting' cases are not available for research right now. The author had established that at least fifteen persons from 18 arrested during the period from 1981 to 1986 were 'warned', 'prophylacted' and 'operationally prospected' before the arrest took place.

The criminal cases investigated by the KGB provide multiple perspectives for further research. One of the least researched topic in the modern history of Latvia is the use of forced psychiatry against the political opponents of the Soviet regime. Two people during the time period from 1981 to 1986 were declared as being mentally ill as a result of these political criminal cases. Their political opinions about the life in the USSR were included in the conclusions of psychiatry expert as being symptoms of mental disease. The KGB officers who investigated the political criminal cases in the 1980's had sent to the psychiatric examinations another eight people.

Another perspective topic of further research relates to establishing repressions in cases which were presented as non-political cases. Moreover, it would be necessary to list names of the KGB officers, prosecutors and judges involved in political repressions and to reconstruct the administrative and territorial structure of the

KGB relying on the criminal cases. Finally, the criminal cases are an interesting field for linguistic research.

There are some examples when the KGB carried out investigations in criminal cases with no delegation in the LSSR Code of Criminal Procedure. There were no well-known public figures among politically repressed people in the 1980's. The documents in the political criminal cases prove a fact that most of people condemned in the political cases were under secret surveillance of the KGB.

Pielikums

Represētie par "pretpadomju noziegumiem" okupētajā Latvijā (1981 – 1986)¹⁰⁴

Nr. p.k.	Uzvārds, vārds, tēva vārds	Dzimšanas datums	Dzimšanas vieta	Tautība	Izglītība	Profesija; amats	Ģimenes stāvoklis	Partijas piederība	Dzīves vieta
1	Astra Gunārs Lariona d.	1931.10.22. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 2.sēj., 104.lp.)	Latvija, Rīga (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 2.sēj., 104.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 2.sēj., 104.lp.)	Vidējā (1952.g. beidzis Rīgas elektromehānisko tehnikumu) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 2.sēj., 104.lp.)	Radiotehniķis; Rīgas ceļu pārvaldes strādnieks (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 2.sēj., 104.o.p., 135.lp.)	Precējies. Sieva: Herta Līvija Astra (dz. 1933.g.); pameita: Diāna Vagale (dz. 1963.g.); dēls: Kristaps Astra (dz. 1977.g.) (LVA, 1986.f.,	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 2.sēj., 104.lp.)	Rīga (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 2.sēj., 104.lp.)

¹⁰⁴ Tabulā ir apkopoti dati par tiem cilvēkiem, kurus laikā no 1981. līdz 1986. gadam Latvijā arestēja par “pretpadomju aģitāciju un propagandu” (LPSR Kriminālkodeksa 65. pants), kā arī par “apzināti nepatiesu izdomājumu izplatīšanu, kas diskreditē padomju valsts un sabiedrisko iekārtu” (LPSR Kriminālkodeksa 183.¹ pants), un kuru lietas izmeklēja LPSR VDK. Vienīgais izņēmums ir Zaigis Balodis, kurš par “pretpadomju aģitāciju un propagandu” bija arestēts militārā dienesta laikā Baltkrievijā, tādēļ viņš bija apsūdzēts atbilstoši Baltkrievijas PSR Kriminālkodeksa 67. pantam par pretpadomju aģitāciju un propagandu. Viņa lietu pamatā izmeklēja PSRS VDK Baltkrievijas kara apgabala Sevišķā daļa, taču daļēji šīs lietas izmeklēšanā piedalījās arī LPSR VDK.

							1.apr., 45322.l., 2.sēj., 104.- 105.lp.)		
2	Balodis Zaigis Imanta d.	1964.01.15. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45344.l., 1.sēj., 9.lp.)	Latvija, Bauska (LVA, 1986.f., 1.apr., 45344.l., 1.sēj., 9.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45344.l., 1.sēj., 9.lp.)	8 klases (Bauskas pilsētas vidusskola) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45344.l., 1.sēj., 9.lp.)	Autoatslēdznieks; iesaukts karadienestā, ierindnieks (LVA, 1986.f., 1.apr., 45344.l., 1.sēj., 9.-9.o.p.lp.)	Neprecējies. Meita: Zane (dz.1982.g.) (LVA, 1986.f., 1986.f., 1.apr., 45344.l., 1.sēj., 9.lp.; turpat, 2.sēj., 155., 246.lp.; turpat, 3.sēj., 231.o.p.lp.)	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45344.l., 1.sēj., 9.lp.)	Kara daļa 61678 (LVA, 1986.f., 1.apr., 45344.l., 1.sēj., 9.lp.)
3	Barkāns Jānis Apolinārija d.	1959.04.30. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45317.l., 1.sēj., 37.o.p., 52., 55.lp.)	Latvija, Rēzekne (LVA, 1986.f., 1.apr., 45317.l., 1.sēj., 37.o.p., 38., 55.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45317.l., 1.sēj., 37.o.p., 38., 55.lp.)	Nepabeigta vidējā (Rēzeknes vakara vidusskolas 9 vai 10 klases) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45317.l., 1.sēj., 37.o.p., 38., 55.lp.)	Saldējamo iekārtu mašīnists; uz laiku nestrādāja (LVA, 1986.f., 1.apr., 45317.l., 1.sēj., 38.o.p., 55.lp.)	Neprecējies (LVA, 1986.f., 1.apr., 45317.l., 1.sēj., 37.o.p., 38., 56.lp.)	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45317.l., 1.sēj., 37.o.p., 38., 56.lp.)	Rēzekne (LVA, 1986.f., 1.apr., 45317.l., 1.sēj., 37.o.p., 38., 56.lp.)
4	Bitenieks Raimonds Ernesta d.	1944.05.14. (LVA, 1986.f., 1.apr.,	Latvija, Liepāja (LVA, 1986.f., 1.apr.,	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr.,	8 klases (1969.g. beidzis Liepājas 5.vidusskolas 8 klases)	Šoferis; Liepājas ātrās med. palīdzības šoferis (LVA, 1986.f.,	Šķīries. Bijusī sieva: Brigita Bitenieks (dz.	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr.,	Liepāja (LVA, 1986.f., 1.apr.,

		45346.l., 1.sēj., 44.lp.)	45346.l., 1.sēj., 44.lp.)	45346.l., 1.sēj., 44.lp.)	(LVA, 1986.f., 1.apr., 45346.l., 1.sēj., 44.lp.)	1.apr., 45346.l., 1.sēj., 44.o.p.lp.)	1943.g.); meitas: Eva (dz. 1968.g.), Jana (dz. 1972.g.) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45346.l., 1.sēj., 42., 44.lp.)	45346.l., 1.sēj., 44.lp.)	45346.l., 1.sēj., 44.lp.)
5	Cāļītis Ints Makša d.	1931.03.05. (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 9274.l., 1.sēj., 10., 12.lp.)	Latvija, Rīga (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 9274.l., 1.sēj., 10., 12.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 9274.l., 1.sēj., 10., 12.lp.)	Vidējā (1953.g. beidzis Rīgas vidusskolu ¹⁰⁵) (LVA, 1986.f., 2.apr., P-9274.l., 1.sēj., 10., 12.lp.)	Elektriķis, juvelieris; Rīgas ūdensvada un kanalizācijas saimniecības pārvaldes ceha "Mārkalne" mašīnists (LVA, 1986.f., 2.apr., P-9274.l., 1.sēj., 18.lp.)	Precējies. Sieva: Ināra Serdāne (dz. 1942.g.); meitas: Zane Cāļīte (dz. 1970.g.), Dace Cāļīte (dz. 1976.g.); dēls: Madars Cāļītis (dz. 1972.g.) (LVA, 1986.f.,	Bezpart. (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 9274.l., 1.sēj., 10., 12.lp.)	Rīga (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 9274.l., 1.sēj., 10., 12.lp.)

							2.apr., P-9274.l., 1.sēj., 10., 13.lp.)		
6	Doroņina Lidija Andreja m.	1925.07.28. (LVA, 1986.f., 2.apr., P-10894.l., 1.sēj., 24., 25.lp.)	Latvija, Aizputes apr., Ulmales pag. (LVA, 1986.f., LPSR leM IC kartotēka)	Latviete (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10894.l., 1.sēj., 24., 25.lp.)	Vidējā (1956.g. beidza darba jaunatnes vidusskolu) (LVA, 1986.f., 2.apr., P-10894.l., 1.sēj., 24., 25.lp.)	Pensionāre (LVA, 1986.f., 2.apr., P-10894.l., 1.sēj., 24., 25.o.p.lp.)	Atraitne. Meita: Ārija Rubene (dz. 1949.g.) (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10894.l., 1.sēj., 26.lp.)	Bezpart. (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10894.l., 1.sēj., 24., 25.lp.)	Ogres rajona Ķeguma ciems (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10894.l., 1.sēj., 24., 25.lp.)
7	Freimanis Gunārs Ernesta d.	1927.10.03. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 1.sēj., 18.o.p., 20.lp.)	Latvija, Liepājas apr., Vaiņodē (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 1.sēj., 18.o.p., 20.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 1.sēj., 18.o.p., 20.lp.)	Nepabeigta vidējā (1946.g. mācījies Valsts elektromehāniskajā tehnikumā) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 1.sēj., 18.o.p., 20.lp.)	Elektromontieris; Rīgas mehanizētās kolonnas metinātājs un brigādes vadītājs (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 1.sēj., 20.o.p., 41.lp.)	Precējies. Sieva: Daina Freimane (dz. 1933.g.); meitas: Ineta Tumaševska (dz. 1959.g.), Jolanta Freimane (dz. 1974.g.) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l.,	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 1.sēj., 18.o.p., 20.lp.)	Rīga (LVA, 1986.f., 1.apr., 45322.l., 1.sēj., 18.o.p., 20.lp.)

							1.sēj., 20.-21.lp.)		
8	Grantiņš Linards Alberta d.	1950.11.21. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45346.l., 1.sēj., 38.lp.)	Krievija, Omskas apg., Boļšerečenskas raj. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45346.l., 1.sēj., 38.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45346.l., 1.sēj., 38.lp.)	8 klases (1966.g. beidzis Liepājas raj. Durbes astoņgadīgo skolu; mācījies Liepājas 31.profesionāli tehniskajā skolā) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45346.l., 1.sēj., 38.lp.; turpat, 2.sēj., 1c.lp.)	Galdnieks, šoferis; Ražošanas apvienības "Daiļrade" strādnieks Liepājā (LVA, 1986.f., 1.apr., 45346.l., 1.sēj., 38.o.p.lp.)	Precējies. Sieva: Ida Grantiņa (dz. 1952.g.); dēls: Klāvs (dz. 1985.g.) [kopā 4 bērni] (LVA, 1986.f., 1.apr., 45346.l., 1.sēj., 36., 39.lp.; turpat, 2.sēj., 1c.lp.)	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45346.l., 1.sēj., 36.lp.)	Liepāja (LVA, 1986.f., 1.apr., 45346.l., 1.sēj., 38.lp.)
9	Greziņš Boriss Aleksandra d.	1948.02.01. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45318.l., 1.sēj., 16., 33.lp.)	Krievija, Ļeņingrada (LVA, 1986.f., 1.apr., 45318.l., 1.sēj., 15.o.p., 16.lp.)	Krievs (LVA, 1986.f., 1.apr., 45318.l., 1.sēj., 15.o.p., 16.lp.)	Vidējā, tehniskā (1975.g. beidzis Rīgas elektromehānisko tehnikumumu) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45318.l., 1.sēj., 15.o.p., 16.lp.)	Kuģa elektrikis; Rīgas traļu flotes bāzes kuģu elektriķis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45318.l., 1.sēj., 16.o.p., 22.lp.)	Precējies. Sieva: Vera Greziņa (dz. 1955.g.); bērns (3 g. vecs) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45318.l., 1.sēj., 15.o.p., 17.lp.)	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45318.l., 1.sēj., 15.o.p., 16.lp.)	Jūrmala (LVA, 1986.f., 1.apr., 45318.l., 1.sēj., 15.o.p., 16.lp.)

10	Melngailis Gederts Pēteris d.	1951.12.31. (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10894.l., 2.sēj., 13., 14.lp.)	Latvija, Gulbenes raj. (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10894.l., 2.sēj., 13., 14.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10894.l., 2.sēj., 13., 14.lp.)	Vidējā (1970.g. beidzis vidusskolu) (LVA, 1986.f., 2.apr., P-10894.l., 2.sēj., 13., 14.lp.)	Specialitātes nav; ražošanas apvienības "Ausma" strādnieks (LVA, 1986.f., 2.apr., P-10894.l., 2.sēj., 14.o.p., 75.lp.)	Neprecējies (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10894.l., 2.sēj., 13., 14.lp.)	Bezpart. (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10894.l., 2.sēj., 13., 14.lp.)	Rīga (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10894.l., 2.sēj., 13., 14.lp.)
11	Polis- Āboliņš Viesturs Kārļa d.	1960.04.21. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45303.l., 1.sēj., 26.lp.)	Latvija, Kuldīgas raj., Rumbas ciems (LVA, 1986.f., 1.apr., 45303.l., 1.sēj., 25.o.p., 26.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45303.l., 1.sēj., 26.lp.)	8 klases (beidzis Kuldīgas vidusskolas vakara nodaļu) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45303.l., 1.sēj., 25.o.p., 26.lp.)	Nav; bez noteiktas nodarbošanās (LVA, 1986.f., 1.apr., 45303.l., 1.sēj., 25.o.p., 26.lp.)	Neprecējies. Meita (dz.1980.g.) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45303.l., 1.sēj., 25.o.p.lp.)	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45303.l., 1.sēj., 26.lp.)	Kuldīgas raj., Rumbas ciema "Smiltaines" (LVA, 1986.f., 1.apr., 45303.l., 1.sēj., 25.o.p., 26.lp.)
12	Rožkalns Jānis Hugo d.	1949.08.13. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 17., 20.lp.)	Latvija, Cēsu raj. Ineši (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 17., 20.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 17., 20.lp.)	Rīgas 23.vakarskolas 10 klases (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 17., 20.lp.)	Šoferis, elektriķis; Rīgas elektrotīkls, elektromontieris - šoferis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 20.o.p.lp.; turpat, 7.sēj., 98.lp.)	Precējies. Sieva: Gunta Rožkalns (dz. 1956.g.); dēls: Markus Rožkalns (dz. 1983.g.); meita: Rita Rožkalne (dz. 1983.g.) (LVA,	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 17., 20.lp.)	Rīga (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 17., 20.lp.)

							1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 17., 21.lp.)		
13	Silaraups Rolands Riharda d.	1965.10.18. (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10457.l., 1.sēj., 31.lp.; turpat, 3.sēj., 77.lp.)	Latvija, Rīga (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10457.l., 1.sēj., 31.lp.; turpat, 3.sēj., 77.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10457.l., 1.sēj., 31.lp.)	Vidējā (1985.g. beidzis Rīgas 17.vidusskolas vakara nodaļu) (LVA, 1986.f., 2.apr., P-10457.l., 1.sēj., 31.lp.; turpat, 3.sēj., 77.lp.)	Atslēdznieks; VEF atslēdznieks (LVA, 1986.f., 2.apr., P-10457.l., 1.sēj., 31.o.p., 47.lp.)	Neprecējies (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10457.l., 1.sēj., 31.lp.)	Bezpart. (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10457.l., 1.sēj., 31.lp.)	Rīga (LVA, 1986.f., 2.apr., P- 10457.l., 1.sēj., 31.lp.; turpat, 3.sēj., 77.lp.)
14	Sokurenko Anatolijs Pētera d.	1955.08.18. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45341.l., 2.sēj., 4.lp.)	Latvija, Rīga (LVA, 1986.f., 1.apr., 45341.l., 2.sēj., 4.lp.)	Ukrainis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45341.l., 2.sēj., 4.lp.)	Augstākā (1977.g. beidzis Rīgas civilās aviācijas akadēmiju) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45341.l., 2.sēj., 4.lp.)	Aviācijas pilots; Latvijas republikāniskās civilās aviācijas ražošanas apvienības pilots (stūrmanis) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45341.l., 2.sēj., 4.o.p., 21.lp.)	Neprecējies (LVA, 1986.f., 1.apr., 45341.l., 2.sēj., 4.lp.)	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45341.l., 2.sēj., 4.lp.)	Rīga (LVA, 1986.f., 1.apr., 45341.l., 2.sēj., 4.lp.)
15	Tauberts Alfrēds Voldemāra d.	1929.09.08. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45337.l., 10.lp.)	Latvija, Tukums (LVA, 1986.f., 1.apr., 45337.l., 3.sēj., 10.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45337.l.,	Vidējā speciālā (LVA, 1986.f., 1.apr., 45337.l., 3.sēj., 10.lp.)	Montētājs; Rīgas raj. Salaspils pārvietojamās mehanizētās kolonnas	Precējies. Sieva: Anastasija Tauberts; meita: Inga	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45337.l.,	Rīgas raj., Ropažu ciema "Bajāros"; faktiski -

		3.sēj., 10.lp.)		3.sēj., 10.lp.)		montētājs (LVA, 1986.f., 1.apr., 45337.l., 3.sēj., 10.o.p.lp.)	Tauberts; dēls: Jēkabs (LVA, 1986.f., 1.apr., 45337.l., 3.sēj., 10.lp.)	3.sēj., 10.lp.)	Rīgā (LVA, 1986.f., 1.apr., 45337.l., 3.sēj., 10., 41., 42.lp.)
16	Vēveris Jānis Friča d.	1954.12.30. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 32., 34.lp.)	Latvija, Rīga (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 32., 34.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 32., 34.lp.)	Vidējā (1973.g. Beidzis II vidusskolu) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 32., 34.lp.)	Elektrometinātājs, šoferis; Rīgas pilsētas Ūdensvada un kanalizācijas saimniecības pārvaldes sūkņu stacijas mašīnists; LPSR CVORA arhivārs (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 34.o.p.lp.; turpat, 7.sēj., 102., 105.lp.)	Neprecējies (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 32., 34.lp.)	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 32., 34.lp.)	Rīga (LVA, 1986.f., 1.apr., 45323.l., 1.sēj., 32., 34.lp.)
17	Viņķelis Juris Anta d.	1952.02.08. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45307.l., 1.sēj., 16., 17.lp.)	Latvija, Rīga (LVA, 1986.f., 1.apr., 45307.l., 1.sēj., 16., 17.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45307.l., 1.sēj., 16., 17.lp.)	Augstākā (1974.g. beidzis Rīgas medicīnas institūtu) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45307.l., 1.sēj., 16., 17.lp.)	Ārsts; Jelgavas ātrās medicīniskās palīdzības stacijas ārsts; P.Stradiņa Republikas klīniskās slimnīcas reanimācijas nodaļas ārsts (LVA, 1986.f., 1.apr.,	Precējies. Sieva: Gunta Pulmane (dz. 1952.); Meita: Dita (dz.1977.g.) (LVA, 1986.f., 1.apr.,	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45307.l., 1.sēj., 16., 17.lp.)	Rīga (LVA, 1986.f., 1.apr., 45307.l., 1.sēj., 17.lp.)

						<i>1.apr., 45307.l., 1.sēj., 43., 46.- 47.lp.)</i>	<i>45307.l., 1.sēj., 16., 18.lp.)</i>		
18	Zariņš Alfrēds Kārļa d.	1922.09.14. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45302.l., 1.sēj., 36.o.p., 37.lp.)	Latvija, Valmieras apr. Rūjienas pag. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45302.l., 1.sēj., 36.o.p., 37.lp.)	Latvietis (LVA, 1986.f., 1.apr., 45302.l., 1.sēj., 36.o.p., 37.lp.)	Augstākā (1970.g. beidzis Liepājas pedagoģisko institūtu) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45302.l., 1.sēj., 36.o.p., 37.lp.)	Pedagogs; pensionārs, invalids (LVA, 1986.f., 1.apr., 45302.l., 1.sēj., 36.o.p., 37.o.p.lp.)	Precējies. Sieva: Lauma Zariņa (dz. 1928.); dēls: Ainārs Zariņš (dz.: 1964.g.); meita: Inga Zariņa (dz.1966.g.) (LVA, 1986.f., 1.apr., 45302.l., 1.sēj., 36.o.p., 38., 60.lp.)	Bezpart. (LVA, 1986.f., 1.apr., 45302.l., 1.sēj., 36.o.p., 37.lp.)	Alūksne (LVA, 1986.f., 1.apr., 45302.l., 1.sēj., 36.o.p., 37.lp.)